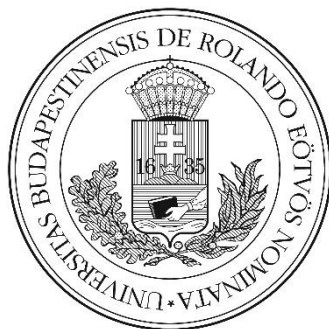

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÁRCZI GUSZTÁV GYÓGYPEDAGÓGIAI KAR**

Gyógypedagógia mesterképzési szak,
Gyógypedagógiai terápia specializáció

**AUDIONARRÁCIÓ A HAZAI TELEVÍZIÓS
CSATORNÁKON**

Készítette:

Ganter Luca
levelező tagozat, MA

Témavezető:

Dr. Gombás Judit
Gyógypedagógiai Módszertani és Rehabilitációs Intézet

Budapest, 2022

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	3
1. BEVEZETÉS	4
2. FOGALMI KERETEK.....	6
2.1. LÁTÁSSÉRÜLÉS MEGHATÁROZÁSAI	6
2.2. AKADÁLYMENTESSÉG, EGYETEMES TERVEZÉS FOGALMA.....	7
2.3. HAZAI TÖRVÉNYI HÁTTÉR	9
2.4. AZ AUDIONARRÁCIÓ FOGALMA ÉS LEGFONTOSABB MÓDSZERTANI ALAPVETÉSEI.....	14
2.5. AZ AUDIONARRÁCIÓ NEMZETKÖZI ÉS HAZAI TÖRTÉNETE	17
2.6. AUDIONARRÁCIÓ A KULTÚRA KÜLÖNBÖZŐ TERÜLETEIN	20
2.6.1. Audionarráció a színházban.....	20
2.6.2. Audionarráció a mozgóképek világában	22
2.6.3. Múzeumi audionarráció	26
2.6.4. Az audionarráció alkalmazása a kultúra egyéb területein.....	28
3. KUTATÁS BEMUTATÁSA	31
3.1. KUTATÁSI KÉRDÉSEK	31
3.2. MÓDSZER	31
3.3. MINTA	34
3.4. KUTATÁSI EREDMÉNYEK ISMERTETÉSE	36
3.5. ADATOK ÖSSZEVETÉSE, DISZKUSSZIÓ.....	40
4. ÖSSZEGZÉS	44
5. IRODALOMJEGYZÉK.....	46
6. MELLÉKLETEK.....	52
6.1. KÉRDŐÍV	52
6.2. NYILATKOZAT	54

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazon személyeknek, akik nélkül ez a szakdolgozat nem jöhetett volna létre. Hálával tartozom konzulensemnek, Dr. Gombás Juditnak, amiért elvállalta szakdolgozati kutatásom irányítását. A szakirodalmi háttér bemutatásában, a kutatási témám pontosításában, a dolgozat felépítésében mind készségesen segítségemre volt; szakmai hozzáértésével, meglátásaival pedig irányt mutatott.

Köszönettel tartozom továbbá a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége szakmai vezetőjének, Németh Orsolyának, amiért rendelkezésemre bocsájtotta a szövetség egy korábbi felmérésének eredményeit, valamint amiért kérdőívem terjesztésében is segítségemre voltak.

Sokat jelentett még további szervezetek, egyesületek közreműködése és segítségnyújtása a szakdolgozati kérdőívem terjesztésében, de leginkább az Informatika a Látássérültekért Alapítvány, a Vakok és Gyengénlátók Közép-Magyarországi Regionális Egyesülete, a Narratívák, és a Láss Velünk! – Audionarrátorok Társaságának tartozom hálával.

Köszönöm minden látássérült személynek, aki kérdőívem kitöltésével segítette munkámat.

Végül, de nem utolsó sorban, szeretném megköszönni családom támogató hozzáállását, biztató szavaikat tanulmányaim elvégzése során.

1. Bevezetés

Mindennapjaink nem csak a munkavállalásból, tanulásból, létfontosságú szolgáltatások igénybevételeből tevődnek össze; hanem az egyén érdeklődési körének megfelelő intézmények, programok látogatását is magába foglalja. A kulturális események, szórakozási lehetőségek széles tárháza, a kikapcsolódás személyenként eltérő formáinak hozzáférhetősége mindkét fél, az érdeklődők (legyen valamilyen fogyatékosága vagy sem) és a szolgáltatók érdeke is.

A sérült személyek kulturális programok iránti érdeklődésén talán nincs mit magyarázni, hiszen a legtöbb emberben él az effajta igény. Fontos azonban, hogy a piaci szereplők a fogyatékos személyekre is fizetőképes keresletként gondoljanak. Ezért is érdemes ezzel a témával foglalkozni, hiszen mint látjuk, valóban minden esetben kifizetődő a különböző igényekkel rendelkező személyek számára a hozzáférhetőség biztosítása.

Dolgozatom témájaként a látássérült személyek akadálymentes kultúrafogyasztását segítő audionarrációs módszert választottam. A látássérült személyek nem alkotnak homogén csoportot, hiszen tagjai individuumok, akik különböző látásproblémákkal élnek együtt. Szakdolgozatomban e sokszínűséget is megmutatom, tehát kutatásomba vak, illetve látásmaradvánnyal rendelkező látássérült személyeket is bevontam.

Dolgozatom első felében a téma szempontjából legfontosabb fogalmak tisztázása után az audionarráció a kultúra különböző területein (mint a színház, a mozgókép világa, a múzeumi alkalmazás és további lehetőségek) történő megjelenését is bemutatom. Empirikus vizsgálatom célja a Magyarországon élő látássérült személyek televízióban elérhető audionarrációval kapcsolatos elégedettségének és tapasztalatainak feltérképezése volt. A felmérés alapját képező kutatási kérdéseket, a választott kutatási módszert, saját kutatási munkám eredményeit a 3. fejezetben mutatom be, melynek végén azokat néhány ponton össze is vetem a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ) által készített felmérés eredményeivel, s a kutatás kérdéseire a válaszokat is megfogalmazom.

A téma iránti érdeklődésem gyógypedagógiai tanulmányaim során már az alapképzésben megfogalmazódott bennem. BA szakdolgozatom témájaként akkor is látássérült személyek életének akadálymentességéhez kapcsolódó témakört választottam. A mesterképzés

kezdetén egy kurzuson elhangzott gondolatok kapcsán a következő kérdésem kezdtem el morfondírozni: hogyan tudnék egy látássérült barátommal kulturális programon kikapcsolódni? Beülnénk moziba és megnéznénk egy új filmet? Netán színházba mennénk, valamilyen bravúros darabot megtekinteni? Ezek nem biztos, hogy számára is annyira élvezetesek lennének, mint számomra, látóként. Vagy egyikünk otthonában a kiválasztott filmet értelmezhetőbbé tudjuk tenni a számára, ha néha megállítjuk és mesélek a történetekről? Így azonban mindkettőnk számára vontatottá válhat az élmény. Inkább nézzünk meg egy másik filmet, mely elérhető audionarrációval; vagy keressünk egy olyan színházi darabot, melyhez szintén létezik audionarráció? És mikor már ennyi kérdést feltettem magamnak, úgy döntöttem, szakdolgozatként is megéri feldolgozni az audionarráció témáját, hiszen izgalmas kérdéseken gondolkozhatunk el miközben válaszok után kutatunk.

2. Fogalmi keretek

2.1. Látássérülés meghatározásai

A látássérülésnek több meghatározása ismert, melynek egyik oka, hogy a fogalom különböző aspektusokból is megközelíthető. A definíciók fókuszában szakmaterületenként eltérő részeket van a hangsúly; különbözik a megfogalmazás, mégis ugyanazt a fogalmat definiálják. Létezik orvosi, szociológiai, pedagógiai, jogi és munkaügyi megközelítése is a fogalomnak (Pajor, 2017).

A WHO 2018-as meghatározása a BNO (Betegségek Nemzetközi Osztályozása) 11. kiadásával összhangban a következőképpen definiálja a látássérülést: „megkülönböztetünk távoli és közeli látássérülést. Mérsékelt látássérülésről beszélünk, ha a látásélesség (V) 0,1 – 0,3 közé esik; súlyos fokú látássérülésről, ha V 0,05 – 0,1; vakságról, ha a V 0,05-nél kevesebb. A látássérülés egyéni megélése sok különböző tényezőtől függ. Ide tartozik többek között a megelőzés és a beavatkozó kezelések hozzáférhetősége, a látási rehabilitáció (ideértve a szemüveget, fehér botokat is) elérhetősége, és a megélt akadályozottság a közlekedés, tájékozódás, mindennapi élet, ügyintézés, információkhoz való hozzáférés terén.” (Pajor & Somorjai, 2020, p. 6).

Az egyes funkciók, mint a fényadaptáció, kontrasztérzékenység, látási ingerek agyi feldolgozása, a szubjektív tényezők „kifelejtese”, és a látótérrel, valamint a vízussal kapcsolatos problémák megfogalmazásában való pontatlansága a hagyományos definíciók egyik legnagyobb hiányossága. Ezt a hiányosságot felismerve kezdték el megalkotni az újabb, funkcionális megközelítésen alapuló definíciókat, melyek nem a hagyományos meghatározások helyett íródtak, hanem azokat kiegészítve (Pajor, 2017).

A legismertebb *Hyvärinen* meghatározása, mely négy területet vesz figyelembe: kommunikáció, tájékozódás és közlekedés, éleslátást igénylő feladatok, szem-kéz koordináció és az önkiszolgálás feladatai. *Leamers* és *Walthes* funkcionális definíciója öt, némileg más területeken való érintettséggel értelmezi a látássérülést. Ezek az információszerzés, mozgás és tájékozódás – közlekedés, önellátás – mindennapos tevékenységek, tanulás és a munkába állás.

A 2010-es rehabilitációs szempontú meghatározás is területekben gondolkodik. A *Leamers* és *Walthes* definíciónál már felsorolt területeket a pszichoszociális működés, illetve a látás és/vagy látásjavító eszközök használata területekkel egészíti ki (Pajor, 2017).

Az előbbieken idézett 2018-as WHO meghatározás is már tartalmaz funkcionális elemeket, mint például a rehabilitációhoz való hozzáférhetőség, a mindennapi élet tevékenységeiben való akadályozottság, és nem csak pusztán orvosi szempontú megközelítés (vízusérték).

2.2. Akadálymentesség, egyetemes tervezés fogalma

Mindennapi életünk az összes embertársunk számára hozzáférhető, akadálymentes kell, hogy legyen. Többek között gondolhatunk a mozgáskorlátozottságra, hallás-, és látássérülésre, értelmi akadályozottságra, autizmus spektrum zavarra stb., mindegyik populáció tagjának joga az elérhetőség, teljes körű hozzáférhetőség. De gondolhatunk akár egyes élethelyzetekre: bőröndöt húzva vagy babakocsit tolva is megkönnyítheti életünket, de a városban történő közlekedésünket mindenképpen, például a fizikai akadálymentesítés.

Amikor akadálymentesítésről beszélünk, azt három csoportba oszthatjuk, ezzel annak tulajdonképpen a területeit megalkotva. Természetesen az egyik csoport nem tud létezni a másik nélkül, egységében kezelendők. Az első a fizikai akadálymentesítés, mely során az épített környezet akadálymentesítése történik. A második az infokommunikációs akadálymentesítés, mely az internetes honlapok, a számítógéphasználat, szoftverek hozzáférhetőségét jelenti. Végül, de nem utolsó sorban a szolgáltatások akadálymentesítését is magába foglalja a fogalom. Ezalatt bármilyen szolgáltatásra gondolhatunk: ügyintézés bankban vagy kormányablakban, vásárlás szupermarketben, kozmetikai szolgáltatások (Pajor, 2017).

Az akadálymentesítés fogalmával kapcsolatban érdemes megemlíteni egy másikat, az egyetemes tervezés fogalmát is. Az 1960-as évek skandináv országában elindult a „Társadalom mindenkinek” elnevezésű koncepció, s ezzel egyidőben nem csak Európa-szerte (*Design for All, Inclusive Design*), de az Amerikai Egyesült Államokban is hasonló eszmék kerültek megfogalmazásra (*Universal Design*), melyek célja mind az egyenlő esélyű hozzáférés megvalósítása volt (Pandula, 2007).

A két kifejezés nem azonos, hiszen míg akadálymentes tervezéssel a felmerülő szükségleteknek csak egy része, addig az egyetemes tervezés alkalmazásával annak egy nagyobb halmaza is kielégíthető. Ezáltal nem csak megelőzzük az akadályokat, preventíven cselekszünk, hanem egy nagyobb piaci területet is lefedhetünk. Mindez nem jelenti azt, hogy alkalmazásával minden használói igénynek eleget tettünk, mert akadhat olyan szükséglet, amely az egyetemes tervezésen felül is igényel valamilyen segédeszközt. Akadálymentesítés során a meglévő környezet átalakítását értjük, általában egy fogyatékosági csoport igényeinek figyelembevételével. Ezzel szemben az egyetemes tervezés során -ahogy a neve is mutatja- már a tervezési folyamat során olyan megoldásokat választanak, amelyek kielégítik ezeket az igényeket (Pandula, 2015).

Pandula (2015) az egyetemes tervezés kritériumaiként az alábbiakat említi:

- a lehető legtöbb használói igény és
- az egyénre szabottság figyelembevétele, valamint
- az egyéni segédeszközök használatának biztosítása.

Az egyetemes tervezés (*Universal Design*) alapelveit 1997-ben a *North Carolina State University* munkatársai -építészek, mérnökök, terméktervezők, környezettervező kutatók-, *Ronald Mace* nemzetközileg elismert építész vezetésével hét pontba foglalták (National Disability Authority, é.n.). Ezek a következők:

- **méltányos használat:** különböző képességű emberek számára ugyanúgy hasznos és eladható,
- **rugalmasság a felhasználásban:** az egyéni szükségletek és képességek széles tárházához igazodik,
- **egyszerű és intuitív használat:** tapasztalattól, tudástól, nyelvi képességektől, pillanatnyi koncentrációs szinttől függetlenül könnyű megértés,
- **érzékelhető információ:** adott körülményektől, érzékszervi képességektől függetlenül a szükséges információk hozzáférhetőek,
- **nagy hibatűrő képesség:** minimalizálja a kockázatokat, valamint a véletlenszerű, nem szándékos cselekedetek kedvezőtlen következményeit,
- **kis fizikai erőfeszítés igénybevétele:** hatékony és kényelmes használat, minimális fáradtságérzet,

- **hely és tér a megközelítéshez és használathoz:** függetlenül a testmérettől, testhelyzettől, mozgékonyaságtól (The Center for Universal Design, 1997).

Az egyetemes tervezés fogalma többször megjelenik a fogyatékos személyek jogairól szóló ENSZ-egyezményben is. Az egyezményt aláíró államok vállalták, hogy támogatják országaikban az egyetemes tervezésre való törekvéseket, tehát ezt hazánk is vállalta, mikor 2007-ben ratifikálta a konvenciót (2007. évi XCII. törvény).

2.3. Hazai törvényi háttér

Az akadálymentesség megvalósíthatósága érdekében szükséges az országok kormányai által az egységes törvényi háttér megfogalmazása. Magyarországon 1999. január elsején lépett hatályba az 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. E törvény többek közt definiálja a fogyatékos személy és az egyenlő esélyű hozzáférés fogalmakat is. 26. §-a az Országos Fogyatékosügyi Programot taglalja, melyről országgyűlési határozat is megfogalmazásra került. Az alfejezet második felében a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény, majd a hazai médiatörvény témához kapcsolódó legfontosabb elemeit is sorra veszem. Hazánkban, az itt említett törvényeket megalkotásuk óta többször módosították, kiegészítették, mindig a legújabb szükségletekhez igazodva.

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvényt (esélyegyenlőségi tv., Fot.) a Magyar Országgyűlés az Alaptörvénnyel összhangban alkotta meg. A fogyatékos személy (jelen törvényben is alkalmazott) meghatározását a törvény 4. §-ának a) pontja írja le: „Fogyatékos személy, az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással - illetve ezek bármilyen halmozódásával - él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.” (Fot., 4. §).

A törvény ismerteti az egyenlő esélyű hozzáférést definícióját is. A „fogyatékossg” fogalmát tovább bontja úgy, ahogy az a) pontnál is tette, és a „mindenki” fogalmát a különböző funkcióterületek sérüléseinek bemutatásával, a következőképpen értelmezi: „mindenki, különösen a mozgási, látási, hallási, mentális és kommunikációs funkciókban sérült emberek”

(Fot., 4. § *ha*)-*hc*)). Az egyenlő esélyű hozzáférést három területére bontva így értelmezi: „*ha*) a szolgáltatás egyenlő eséllyel hozzáférhető akkor, ha igénybevétele - az igénybe vevő állapotának megfelelő önállósággal - mindenki [...] számára akadálymentes, kiszámítható, értelmezhető és értékelhető, *hb*) az épület egyenlő eséllyel hozzáférhető, ha mindenki, [...] számára megközelíthető, a nyilvánosság számára nyitva álló része bejárható, vészhelyzetben biztonsággal elhagyható, valamint az épületben a tárgyak, berendezések mindenki számára rendeltetésszerűen használhatók, *hc*) az információ egyenlő eséllyel hozzáférhető akkor, ha az mindenki, [...] számára kiszámítható, értelmezhető és érzékelhető, az ahhoz való hozzájutás pedig az igénybe vevő számára akadálymentes.” (Fot., 4. § *h*)). A felsorolt jelzők („kiszámítható”, „értelmezhető”, „érzékelhető”) fogyatékosági csoportonként értelmezhetőek, és segítik az egyes csoportok eltérő igényeinek megértését (Pandula, 2015).

Az esélyegyenlőségi törvény III. fejezete az esélyegyenlőség célterületeit veszi sorra. A 18. § a kultúra és a sport területekről szól, mely szerint „A fogyatékos személy számára lehetővé kell tenni a művelődési, kulturális, sport- és más közösségi célú létesítmények látogatását.” (Fot. 18. § (1)).

Az említett törvény hosszasan taglalja még a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférést is. 7/A. §-ának (1) bekezdése szerint: „A fogyatékos személy számára – figyelembe véve a különböző fogyatékosági csoportok eltérő speciális szükségleteit – biztosítani kell a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférést.” (Fot.). Öröndötes, hogy a törvény tekintettel van a fogyatékos személyek sokszínűségére. A közszolgáltatást így definiálja: „az állam által fenntartott intézmény által nyújtott közszolgálati médiaszolgáltatás, [...] közművelődési, közgyűjteményi, kulturális, [...] szolgáltatás, ellátás, illetve tevékenység” (Fot. 4. § *fb*)). E meghatározás tehát magába foglalja az állami fenntartású intézmények médiaszolgáltatásait, kulturális tevékenységeit, mint az egyenlő esélyű hozzáférés területei.

Az esélyegyenlőségi törvényt tovább olvasva, annak VII. fejezete, vagyis 26. §-a az Országos Fogyatékoságügyi Programról (OFP) szól. A Kormányon kívül az Országos Fogyatékoságügyi Tanács is részt vett az OFP előkészítésében (Fot. (2a)). A paragrafus (3) bekezdése a Program tartalmi elemeit ismerteti, melynek *g*) pontja a következőképpen szól: „a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtéséhez szükséges, az állam által biztosítandó eszközöket és intézkedéseket” (Fot.). Ennek értelmében tehát az OFP kitér az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításában az állam feladatára.

A korábbi (2007-2013.) évekre szóló OFP időtartama már lejárt, ezért a jelenleg érvényes Országos Fogyatékoságügyi Program a 2015-2025. közötti időszakra vonatkozik. A hatályos OFP 10 évet ölel fel, a benne megfogalmazott intézkedési tervek 3-4 éves időszakokra bontják fel az évtizedet. A Program helyzetértékelésében kitér az akadálymentesítés – egyetemes tervezés problematikájára, azonban utóbbit (legalábbis ezen a ponton még) nem nevezi nevén, a megfogalmazás mégis azt sejteti, hogy a szerző az egyetemes tervezésre gondolhat. E szerint miközben az utólagos akadálymentesítéshez folyamatosan biztosítjuk a pénzügyi keretet, az újonnan megvalósuló épületek, szolgáltatások megalkotása során továbbra sem kellően hangsúlyos azok akadálymentes kivitelezése (15/2015. (IV. 7.) OGY határozat).

Az Országos Fogyatékoságügyi Program alapelvei között feltünteti a teljes és hatékony társadalmi részvételt, mely úgy gondolom kapcsolódik az eddig taglaltakhoz, ezért ennek rövid megfogalmazását idézem: „[...] a fogyatékos emberek életútjuk minden szakaszában és minden területén másokkal azonos alapon élhessenek politikai, gazdasági és szociális jogaikkal a többség által igénybevett intézmények, szolgáltatások és ellátások által, közösségeik aktív, látható polgáraiként” (15/2015. (IV. 7.) OGY határozat II./3.).

A beavatkozási területek ismertetésénél a tizedik pont a „Sport, kultúra, turizmus”, mely egy bekezdés erejéig közvetlenül is foglalkozik a kultúra hozzáférhetőségének kérdéskörével. A kultúra meghatározását tulajdonképpen ketté bontja, s egyik irányának a művészeti tevékenységekben való részvételt titulálja (15/2015. (IV. 7.) OGY határozat). A kultúra másik területeként a kulturális javakhoz történő hozzáférést társítja, mely alatt „[...] a közgyűjtemények és a közművelődési intézmények tartalom- és szolgáltatásfejlesztése, különös figyelemmel az épületek és szolgáltatások, valamint az elektronikus és fizikai állományok hozzáférhetőségére” utal (15/2015. (IV. 7.) OGY határozat III./10.).

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 2006. december 13-án fogadta el a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló konvenciót. Magyarországon a 2007. évi XCII. törvény foglalja magába annak tartalmát. 30. cikke „A kulturális életben, üdülési, szabadidős és sporttevékenységben való részvétel” címet viseli. Ebben öt pontba szedve részletezi a címben megfogalmazott területekhez kapcsolódó törekvéseket (2007. évi XCII. törvény).

Első pontja, mely véleményem szerint legszorosabban kapcsolódik témámhoz, a következőket fogalmazza meg: „A részes államok elismerik a fogyatékosággal élő személyek

azon jogát, hogy másokkal azonos alapon vegyenek részt a kulturális életben, és minden szükséges intézkedést megtesznek annak biztosítására, hogy a fogyatékossgal élő személyek:

- a) hozzáférhető formában jussanak hozzá a kulturális anyagokhoz;
- b) hozzáférhető formában jussanak hozzá a televízió műsoraihoz, filmekhez, színházhoz és más kulturális tevékenységekhez;
- c) hozzáférjenek a kulturális előadások vagy szolgáltatások helyszínéhez, mint például a színházhoz, múzeumhoz, mozihoz, könyvtárhoz és utazási irodához, továbbá lehetőség szerint hozzáférjenek az emlékművekhez és a jelentősebb nemzeti kulturális helyszínekhez” (2007. évi XCII. törvény 30. cikk 1.).

A 2-4. pontokban egyrészt a fogyatékossgal élő személyek alkotó, művészi képességeikben rejlő lehetőségek kihasználására (önön, illetve társadalmi célokból), másrészt a szellemi tulajdonjogok kapcsán a kulturális anyagok biztos elérhetőségére, harmadrészt a fogyatékos személyek sajátos kulturális identitásának támogatására is kitér (2007. évi XCII. törvény).

Az egyezmény definiálja a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés fogalmát is. Eszerint „A ’fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés’ a fogyatékossgal alapuló bármilyen különbségtételt, kizárást vagy korlátozást jelent, amelynek célja vagy hatása valamennyi emberi jog és alapvető szabadság másokkal azonos alapon történő elismerésének, élvezetének vagy gyakorlásának csorbítása vagy semmibe vétele [...] a kulturális, a civil élet terén, vagy bármely egyéb területen [...]” (2007. évi XCII. törvény 2. cikk). Az itt leírtak alapján értelmezhetjük hátrányos megkülönböztetésként a hozzáférhetőség meg nem valósulását, az akadálymentesítés hiányát. A fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés fogalmához kapcsolja az ésszerű alkalmazkodás kifejezést is, amely azokat „[...] az elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását” (2007. évi XCII. törvény 2. cikk).

A 2010. évi CLXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról (röviden médiatörvény vagy Mttv.) 2020-as módosítása jelentős változásokat hozott. 39. §-ának első bekezdése szerint a médiaszolgáltatóknak kötelezettsége műsorszámuk akadálymentesebb hozzáférhetőségéért tenni, melyről a (9) bekezdés értelmében a Nemzeti Média- és Hírközlési

Hatóság három évente jelent az Európai Bizottságnak (Mttv.). A médiatörvény 39. §-ának első bekezdéséhez hasonlóan, a 83. § (1) bekezdésének *f*) pontja a közmédia céljaként tűzi ki többek közt a fogyatékos személyeknek a szolgáltatásaikkal szemben elvárt speciális szükségleteik kielégítését is (Mttv.).

Emellett a 39. § (2a) bekezdése azt is kimondja, hogy: „A legnagyobb éves átlagos közönségaránnyal rendelkező médiaszolgáltatása vonatkozásában a közszolgálati, illetve a JBE audiovizuális médiaszolgáltató köteles biztosítani, hogy a 18 óra 30 perc és 21 óra 30 perc közötti időszámban a hazai gyártású filmalkotásokat a látássérült nézők számára is hozzáférhetővé tegye” (Mttv. 39. § (2a)).

Ötödik bekezdése részletezi, miszerint: „[...] a látássérült nézők számára akadálymentesítéssel hozzáférhetővé tett műsorszámot – a műsorszám egységét nem sértve –, valamint a műsorszámok egymással dramaturgiailag összekapcsolódó sorozatát a médiaszolgáltató köteles annak teljes időtartama alatt [...] a látássérült nézők számára is akadálymentesítéssel ellátni” (Mttv. 39. § (5)). A paragrafus hatodik bekezdése azt ismerteti, hogy az ilyen módon akadálymentesített műsorok előtt (piktogram megjelenítésével és) hanglámondással jelezni kell ennek tényét (Mttv.).

A 69. § (2) alapján világos, hogy a JBE szolgáltatók előbb ismertetett kötelezettségeinek való megfelelését a Médiatanács következetesen ellenőrzi, melynek érdekében a 39. § (9) értelmében a szolgáltatók feladata egy cselekvési terv készítése, valamint intézkedéseikről a NMHH (később: Hatóság) felé beszámoló írása (Mttv.). A paragrafus utolsó bekezdése szerint: „A Hatóság [...] az akadálymentesítéssel összefüggő bejelentéskezelés, valamint az akadálymentesítési kérdésekre vonatkozó tájékoztatás biztosítására az internetes honlapján köteles kialakítani egy, a fogyatékkal élő személyek számára is könnyen elérhető online kapcsolattartási pontot” (Mttv. 39. § (10)). Ezt a bekezdést olvasva olyan kép rajzolódhat ki előttünk, melyben a szolgáltató a fogyasztót (aki jelen esetben fogyatékosággal élő személy) partnerként kezeli, akinek a visszajelzése fontos a minőség biztosításához.

2.4. Az audionarráció fogalma és legfontosabb módszertani alapvetései

Az ACB, *American Council of the Blind* (é.n.) a következőképpen definiálja az audionarrációt (angolul *audio description*, AD): „Az audionarráció egy színházi előadás, a televízió, egy film vagy egyéb művészeti tevékenység vizuális elemeinek akadálymentes élvezetét teszi lehetővé a vak és látássérült személyek számára. Olyan narrációs szolgáltatás, ami (a látássérült fogyasztó számára nem jelent járulékos költséget) mindazt megkísérli leírni, ami a látó néző számára egyértelmű – tehát azokat a képeket, történeteket, melyekről a látássérült néző korábban csak fülbesúgás útján szerezhetett információt” (Gombás & Baráth, 2017, p. 56). Az angol kifejezés a latin *hallani* (audire) valamint *leírni* (describere) szavakból eredeztethető (Zalán, 2016).

Maga az audionarráció felhasználási területe igen széles, a színházi előadásokon, filmes produkciók szerteágazó elérhetőségén (televíziós csatornák, *streaming*-szolgáltatók) túl többek közt múzeumi kiállítások, sportesemények közvetítésében is használják. A különböző műfajokhoz és a produkciók sajátosságaihoz alkalmazkodnia kell, miközben végig ügyel az érthetőség és élvezhetőség megvalósulására, ezért különösen fontos, hogy látássérült személyek bevonásával (tapasztalati szakértőkkel) dolgozzanak együtt a szakemberek, audionarrátorok (Láss Velünk!, é.n.). Az audionarráció megvalósulásának technikai hátteréről az egyes felhasználási területek bemutatása során, az adott kulturális területre jellemző megoldások részletesebb ismertetésekor térek ki.

Ha belegondolunk, az audionarráció vagy annak akár kezdetleges formája már régóta részét képezheti életünknek, netán anélkül is, hogy ennek tudatában lettünk volna. A 20. században, a némafilmek idején a filmszínházak is alkalmaztak narrátorokat, akik a film cselekményeinek magyarázatát segítették (Matamala & Orero, 2013). Valószínűleg már kevesen ismerik, de néhány évtizeddel ezelőtt még a rádióban is közvetítettek színházi előadásokat. Ezek során – az audionarrációhoz igen hasonlóan – elhangoztak a színpadi történetek. Természetesen e szolgáltatás a rádióhallgatók teljes közönségét szolgálta, s a közreműködő személyt sem nevezték audionarrátornak. Persze az már egyéni elbírálás kérdése, hogy a mai audionarrált darabokhoz képest ezen darabok cselekményei mennyire voltak így értelmezhetőek, élvezhetőek.

Hogy egy manapság nagyobb népszerűségnek örvendő példát is említsek, térjünk át a sport világába. Nem ritka, főleg a sportos témákkal előszeretettel foglalkozó rádióknál, hogy egyes sporteseményeket a televíziócsatornákon kívül ők is közvetítenek, még hozzá úgy, hogy azok a narrációnak köszönhetően vizualitás hiányában is követhetőek legyenek. Ez nem csak látássérült személyeknek lehet kedvező, de akár lehetővé teheti egy sportmérkőzés (labdarúgás, Formula–1-es autóverseny) követését mondjuk autóvezetés közben.

Az audionarráció fogalmával kapcsolatban gondoljunk példaként egy színházi darabra melyet, ha audionarrációval tekintünk meg, a narrálás fülhallgatón keresztül hallható, csak a vevőberendezéssel rendelkező személy számára, a többi nézőnek az audionarráció ténye akár rejtett is maradhat. Ezt a fajta megoldást tradicionális vagy hagyományos audionarrációnak (*traditional audio description, TAD*) is nevezhetjük, mely úgy tűnik, mintha ellentmondana az egyetemes tervezés elveinek (annak ellenére, hogy az engedi segédeszközök használatát). Az audionarráció egy másik megközelítése az *integrated audio description (IAD)*, vagyis az integrált audionarráció. Ennek lényege, hogy a narrátor szereplője is az előadásnak, művészeti alkotásnak. Nem csak ezzel a szemlélettel megkomponált darabokban alkalmazható, de már megírt előadások szereplői is felruházzhatnak narratori feladatokkal. Ez módszertanilag megvalósulhat úgy is, hogy a narratori szereplő saját szövegén túl mikrofonja zsebében elrejtett, ki- és bekapcsoló gombjával, a színpadról közvetíti az audionarrációt a nézőtér szétosztott vevőkészülékekbe. Az audionarráció azonban szöveges leírás nélkül is létrejöhet. Ha a történetben egy hangulatváltozást fénytechnikával szemléltetnek, az megfelelő hangeffekt választásával is tolmácsolható. Gyermekek fejlődésében megfigyelhető, hogy cselekedeteiket szívesen narrálják, így főleg a nekik szóló alkotásokban, de gyakran részese a mesélő is az előadásnak. Az audionarrációban pedig tökéletesen használható a mesélő, hiszen már csak apró, precíz módosításokat kell végrehajtani szövegén, hogy az szolgálni tudja akadálymentesítési törekvéseinket (Fryer, 2018).

A 21. században, a minket körülvevő tartalmak túlnyomórészt audiovizuális formátumúak, ezért az audionarrációval való hozzáférés biztosítása kulcsfontosságú. Amellett, hogy egy kreatív tevékenységről van szó, mivel akadálymentesítési célja van, ezért minőségének értékelése, a folyamat szabványosítása lehetséges kell, hogy legyen. Az ezzel foglalkozó dokumentumokat szabályozásnak, protokollnak, de normának is nevezik (Matamala & Orero, 2013).

Egy ilyen szabvány, az *American Council of the Blind* sztenderdjei, melyben szerepel, hogy a narráció megtervezése során az audionarrátor munkáját milyen irányelvek, szempontok segítik. Anélkül, hogy részletes módszertani ismertetést adnék, néhány fontosabb alapelvet kiemeltem és megemlítek a következőkben. A sztenderdek közt olvasható, hogy természetesen az adott felhasználási területtől függően, de célszerű az általános információk felől a részletek leírásáig haladnia. A színeket nyugodtan nevezze meg, valamint segítheti a hallott információk rendszerezését, ha a térben is elhelyezi azokat (példamondat: *A kép jobb oldalán, fentről lefelé haladva egyre kisebbek a motívumok.*). A térbeli elhelyezésnek a múzeumi audionarrációban különösen fontos szerepe van a narrált alkotáson túl is. Sokat elárul egy műalkotás helye a kiállító csarnokban, a többi műtől való távolsága, közülük való kiemelése (pódiummal, megvilágítással) (ACB, 2009). A látássérülés különböző fokai eltérő igényeket eredményeznek. Ennek feloldására az audionarrációban a leírások során dupla jelzőket használnak a narrátorok. Tehát egy tárgyat nem csak annak (például) színével jellemez, de anyagával, formájával stb. is, annak azonosításához, megismeréséhez minél több támpontot adva (Murányi, 2018).

A narrációban a 'Ki?', 'Hol?', 'Mikor?', 'Mi történik?' kérdések kerüljenek megválaszolásra. Az audionarráció a *What you see is what you say* (W.Y.S.I.W.Y.S.) azaz „*Amit látsz, azt mondod*” elven alapszik, azonban a kevesebb, néha itt is több. A produktum élményét ronthatja, ha folyamatos a szöveg. Érdeemes tisztában lenni az audionarráció célcsoportjával (gyerekek vagy felnőttek) és lehetőség szerint ehhez igazítani a narrálást. A megértést segítve használhatók metaforák, illetve a többjelentésű szavakat minden esetben egyértelműsíteni kell. Fontos, hogy az audionarrátor „csak” narrátor legyen, az élményt meg kell hagynia a látássérült személynek. Ha egy filmben egy puskalövést követően a szereplő összecsuklik, szemeit lehunyja, és halljuk utolsó leheletét, akkor azt (hacsak idő szűkén nem az a legjobb megoldás) ne úgy tolmácsolja a narrátor, hogy „*Meghalt.*”. Ehelyett mondja el, hogy a főhős összecsuklik, szemeit lehunyja. A látássérült néző fogja tudni értelmezni a történéseket (ACB, 2009).

Az *American Council of the Blind* az audionarráció sztenderdjei között említi az objektivitást, melyről a következőket fogalmazza meg: „A legjobb audionarrátorok objektív módon számolnak be egy kép vizuális elemeiről. A szubjektív vagy minőségre vonatkozó megítélések, megjegyzések hátráltatóak – a narráló részéről véleményt alkotnak, valamint szükségtelenek és feleslegesek.” (*saját fordítás*) (ACB, 2009, p. 9). A szubjektivitás veszélye talán a múzeumi audionarrációnál a legnagyobb, hiszen míg egy filmes vagy színházi alkotás

esetében maga az alkotás (a film vagy a darab) is hatással van a látássérült nézőkre a szereplők, hangeffektek által, addig egy múzeum kiállítási tárgyai jellemzően nem adnak ki hangot, és megérinteni is csak ritkán lehet azokat.

2.5. Az audionarráció nemzetközi és hazai története

Ebben az alfejezetben röviden áttekintem az audionarráció nemzetközi és hazai történetét, a ma audionarrációként ismert módszer kialakulásának folyamatát. Ezt követően ismertetem a hazai audionarrátor képzést, és a szolgáltatás hazai elérésének alakulását is.

Az egyesült államokbeli *Gregory Fraizer* nevéhez köthető az audionarráció alapjainak lefektetése, aki a *San Francisco State University* hallgatójaként, 1974-ben „A vakok és a televízió” című diplomamunkájában dolgozta ki annak koncepcióját. Később ezen az egyetemen professzor is lett. Az első audionarrált színdarab (1981) *Margaret* és *Cody Pfanstiehl* nevéhez köthető, s az *Arena Stage*-ben került megvalósításra. *Pfstiehl* az ezt megelőző évben alapította a *Washington Metropolitan Ear* elnevezésű szervezetet, mely audionarrációs szolgáltatások nyújtásával foglalkozott (Gombás & Baráth, 2017). Nekik köszönhető például, az *American Playhouse* című televíziós sorozat rádió segítségével megvalósuló audionarrálása. Továbbá ez a szervezet az, amely 1986-ban a *National Park Service* közreműködésével megalkotta az első audionarrációs hangkazettákat múzeumok, kiállítások megtekintéséhez a New York-i Szabadság-szobor és a Clinton kastély számára (Zalán, 2016).

A televíziós audionarráció története 1984-ig nyúlik vissza. A sztereó TV fejlesztése, s az úgynevezett *Second Audio Program* -mely *Barry Cronin* nevéhez kapcsolódik- tette lehetővé, hogy az audionarráció egy külön televíziós-hangsáv programba integrálva megjelenhessen. A témában az első nemzetközi konferencia megszervezéséig 1995-ig kellett várni, majd hét évvel később ugyanott megrendezik a másodikat is. A *Rehabilitation Act* 1998-as bővítése okán 2001 nyaratól egyre több anyagot kell már audionarrációval is ellátni (Zalán, 2016).

2006-ban megalakult az *Audiodescription Coalition* (ADC) mely az audionarráció sztenderdjein túl az audionarrátorok viselkedési kódexét is kidolgozta. Utóbbi célja az egységesítés volt USA-szerte: alapelveit és készítésének szabályait (Gombás & Baráth, 2017).

Az Amerikai Egyesült Államok a közelmúltban is folytatta az audionarráció hozzáférhetőségéért végzett munkáját. A CVAA (*21st Century Communications and Video Accessibility Act*) mely a telekommunikáció, média elérhetőségét szorgalmazó törvény, 2010-re, Barack Obama elnökségi idejére datálható (Zalán, 2016).

Nagy-Britanniában az audionarráció gondolata egy kis színház vezetőjében fogalmazódott meg, a látogatottság növelésének reményében. Szépen lassan az elképzelés más színházakhoz is eljutott, ahonnan híre ismét csak tovább terjedt. Így jutott el a *Royal Windsor Színház*hoz, ahol 1988 óta rendszeresen játszanak audionarrációval akadálymentesített darabokat (Zalán, 2016). Az Egyesült Királyság egyik legjelentősebb szervezete a *Vocal Eyes*, mely az 1990-es évek végétől foglalkozik színházi előadások, tárlatok, kiállítások, egyéb események audionarrációjával (Murányi, 2018).

1940-ben a Barcelona Rádióban *Gerardo Esteban* hetente hallhatták, aki mozitermekből narrálta az éppen vetített filmet. A mozitermekből a nézők zavarása miatt hamar áttelepült a filmek forgalmazójának vetítőszobájába és onnan folytatta munkáját. *Esteban* ötlete azért is volt zseniális, mert már két régóta jelen lévő médium segítségével látta meg az audionarráció lehetőségét. Meglepő adat, hogy a Spanyolországgal szomszédos Portugáliában csak a 2000-es években kezdtek el felfigyelni az audionarráció fontosságára (Zalán, 2016). Európában igazán az 1987-ben megjelent *Sonocine* (később *Audesc*) rendszer számított mérföldkönek, mely szintén Spanyolországhoz köthető (Gombás & Baráth, 2017).

1989-ben németül majd franciául is mutattak már be audionarrált filmet (Gombás & Baráth, 2017). Németországban 1994-től 1996-ig évente átlagosan két film jelent meg audionarrálva. 1997-ben az *ARTE* televíziócsatorna is az ügy mellé áll, s a gyártásba való bekapcsolódáson túl ezentúl azon is játszanak a látássérült nézők számára akadálymentesen filmeket. Ekkor még nem, de manapság már inkább a televíziós csatornákat terhelik az audionarráció kapcsán felmerülő költségek (Zalán, 2016). Zalán (2016) írása szerint Belgiumban néhány kezdeményezéstől eltekintve nem készült olyan film vagy sorozat, mely audionarrációval lett volna ellátva.

Világviszonylatban is nagy jelentőségű, hogy a *National Academy of Television Arts and Sciences* négy szervezetnek Emmy-díjat adott az audionarráció előmozdításáért végzett fáradságos munkájáért. A díjazottak a következő társulatok: *AudiVision Institute* (*Fraizer*

alapítja meg), *Metropolitan Washington Ear* (létrehozója a *Pfanstiehl* házaspár), *PBS/WBGH* (*Barry Cronin*) és a *Narrative Television Network* (Zalán, 2016).

Hazánkban a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Nonprofit Közhasznú Kft. tevékenysége jelentős az audionarráció, a kultúra akadálymentesítésének szempontjából. 1998 óta foglalkozik filmek, előadások akadálymentesítésével, de csak idővel jutottak el odáig, hogy eleinte alkalmasszerűen a látássérült személyek számára is hozzáférhetővé tegyenek egy-egy darabot (Gombás & Baráth, 2017). Egy újabb áttörésként tekinthetünk a 2001-es, Tímár Péter által rendezett *Vakvagányok* című filmre, mivel annak rendezésekor a párbeszéd közt ügyeltek a kellő mennyiségű idő kihagyására a narrációk beillesztéséhez. Érdekesség, hogy a film vak szereplőkkel dolgozott és nem is készült belőle olyan verzió, amely ne tartalmazná a narrációt (Murányi, 2018).

A továbbiakban az audionarrátor képzés hazai helyzetét szeretném röviden bemutatni. Magyarországon az első tanfolyam a brit *VocalEyes* szakemberei által, a 90 decibel Project szervezésében zajlott le. A képzés négy napig tartott, javarészt színházi múltú szakemberek vezetésével (Gombás & Baráth, 2017).

2014-ben a Nemzeti Fogyatékosságügyi- és Szociálpolitikai Központ (NFSZK) kezdett el térítésmentes audionarrátor képzésekkel foglalkozni. A program óraszám 235 (52 elméleti, 183 gyakorlati óra), mely merően eltér a *VocalEyes* féle négynapos képzés hosszától. A hiányzások mennyiségét is meghatározták, a határt (tananyagegységek tekintetében és az összes óraszám esetében is) 20%-nál húzták meg. A képzésre felvettek létszáma korlátozott, az első végzett csoport névsora elérhetőségeikkel a honlapon is szerepel (<https://fszk.hu/szolgalatasok/audionarrator-elerhetosegek/>). Az érdeklődőknek a jelentkezés után egy felvételi beszélgetésen is részt kell venniük, ahol szakemberek döntenek el, hogy az illető megfelel-e a felvételi kritériumoknak, ugyanakkor szakmai előképzettség nem szükséges (NFSZK, é.n.).

Az elsajátítandó tananyag három részből áll: alapozó ismeretek, célcsoport-specifikus ismeretek az audionarráció elméletéről, és az audionarráció gyakorlata. Minden egység után teljesíteni kell az előírt követelményeket. A képzés zárásaként a résztvevőknek szóbeli vizsgát kell tenniük, valamint egy 10 perces, valós idejű audionarrációt kell bemutatniuk. A sikeres teljesítésről tanúsítványt kapnak az audionarrátorok. Megszerzett tudásuk felhatalmazza őket

színházi előadások, kiállítások, kulturális és sportesemények akadálymentesítésére, a vizuális információk leírásával, az esetleges zajok magyarázatával. Munkáját végezheti „előben”, de előre felvett audionarráció formájában is, infokommunikációs eszközök segítségével (NFSZK, é.n.).

2.6. Audionarráció a kultúra különböző területein

A következőkben a látássérült személyek számára is akadálymentes kultúra lehetőségeiből szeretnék bemutatni. Az audionarráció megvalósulását „felhasználási területein” keresztül, tehát a színházi előadások, mozgóképes művészeti alkotások, múzeumi kiállítások és tárlatok felől közelíteném meg. Mindeközben néhány hazai és külföldi szervezetet, intézményt és azok „jó gyakorlatait” is ismertetni fogom.

2.6.1. Audionarráció a színházban

Akadálymentesített színházi előadások alkalmával a látássérült nézők számára olyan üléshelyeket szükséges fenntartani, mely az audionarrációhoz igényelt adó-vevő rendszer eszközeinek működését nem hátráltatja (távolság, lefedettség) (Kovács, 2015). A vevőkészüléket a látássérült személy az előadás előtt megkapja, s általánosságban elmondható, hogy bármilyen vevőkészüléket is veszünk a kezünkbe, azon ki- és bekapcsoló gomb, hangerőszabályozó és fülhallgató kimenet is található. A látássérült nézők közt kiosztott vevőkészülékek mind kapcsolhatók az audionarrátornál lévő adókészülékhez, mely egyfajta központi egység (tartalmazza az adás-hang kimenő modulját, a narrátor mikrofonjának bemeneti modulját). Ezen eszközöknek több fajtája ismert. A hurkos rendszerű eszközök manapság már elavult technikájúnak számítanak, ezért inkább az infravörös (analóg vagy digitális) valamint a rádiófrekvenciás adó- és vevőberendezések a használatosak. (Murányi, 2018). Manapság a vevőkészülékek helyettesíthetők okostelefonnal s az azokra letölthető applikációk segítségével Wi-Fi hálózaton keresztül lehet kapcsolódni a központi egységhez, az adókészülékhez (Pesti Magyar Színház, é.n.).

Az előadás ún. elő-narrációját a darab megtekintése előtt biztosítani kell, akár a helyszínen, de még jobb, ha online is elérhető módon, már az előadás napja előtt hozzáférhető, akár többszöri meghallgatásra is. A darab akadálymentességét megvalósító audionarrátor

feladatai közé tartozik az előadás audionarrációján és az elő-narráción túl a szereplők-, és a színpadleírás elkészítése is. Audionarrátor segítségével a színház megközelítését szöveges- és hangformátumban is elérhetővé teszik a látássérült nézőknek, valamint a színház feladata, hogy biztosítsa az esetlegesen jelen lévő vakvezető kutyák beengedését és elhelyezését (Kovács, 2015).

Az audionarrátor munkájának maga az előadás narrálása tulajdonképpen a végeredmény, a munka gyümölcse. Hogy ez sikeres legyen, komoly háttérmunka, felkészülés előzi meg. Mindenekelőtt feladata a színház munkatársaival való megismerkedés (rendező, színészek, technikai dolgozók, szervezők). A narráció szövegének megalkotásához minél többször érdemes megtekintenie az előadást, de emellett rendelkezésére áll annak szöveggönyve, DVD felvétele is. A folyamat során segítségére van egy látássérült tapasztalati szakértő, valamint egy segítő narrátor (Kovács, 2015).

Fontos a megfelelő helyiség kialakítása, ahol a narrátor ül, és valós időben mikrofonba mondja a narrációt. Mivel a színházi előadások élőben zajlanak ezért természetes, ha néha „bakiznak” a színészek vagy megakad a darab (elfelejti a szöveget egy szereplő, tönkremegy egy kellék). Ezért lényeges, hogy az audionarrátor a nézőkkel együtt élőben követhesse a színpad eseményeit, de mindezt a stúdiójából. Ehhez használhat monitort, de a stúdiónak lehet a színpadra néző üvegfa is. Továbbá mindkét megoldás esetén szükséges nem csak látnia, de hallania is a színpadi történéseket (Kovács, 2015).

Ha az előadás előtt a színészek még próbát tartanak, vagy szövegösszemandás van, érdemes az audionarrátornak is jelen lenni, hogy az esetleges változásokról ő is értesüljön. Ha azonban a darab bemutatása előtt színpadbejárást szerveztek a látássérült nézőknek, ennek vezetése is az ő feladata, azonban a látássérült nézők számára ennek idejére segítőket kell biztosítani. A színházi darab után a nézői visszajelzések (egy látássérült néző megosztja tapasztalatait a szervezőkkel, vagy szervezett módon, kérdőívek segítségével) feldolgozásában is szerepe van az audionarrátornak. Az audionarrátor saját munkájáról is megfogalmazhatja reflexióját, illetve a színház akadálymentesítéssel való tapasztalatait is figyelembe kell venni (Kovács, 2015).

A színházi akadálymentesítésben kitűnő példát mutat a Pesti Magyar Színház, mely a 2015/16-os évadtól mutat be audionarrált darabokat. Egy okostelefonra letölthető applikáció

segítségével (*Sennheiser MobileConnect*) Wi-Fi kapcsolaton keresztül közvetíti az élő hangot a nézők telefonjaihoz. Okostelefon hiányában a színház az előadás idejére biztosítani tudja a megfelelő eszközt a látássérült nézők számára (Pesti Magyar Színház, é.n.). Az audionarrált darabok megtekintéséhez előzetes regisztráció szükséges, de a színház honlapján minden fontos információt megtalálhatnak az érdeklődők a regisztrációról, de például az igénybevehető kedvezményekről is (Pesti Magyar Színház, 2016). A műsorrendben „AN” jelöli az audionarrált darabokat, honlapjukon jelenleg több előadás elő-narrációja is megtalálható (Pesti Magyar Színház, é.n.). A színház elkötelezett az egyenlő esélyű hozzáférés megteremtésében, 2019-ben másodjára szerveztek a témában (természetesen akadálymentesített) konferenciát, „Akadálymentesítés az előadó-művészet területein” címmel (Pesti Magyar Színház, 2019).

A budapesti Kolibri Gyermekek- és Ifjúsági Színház szintén 2015 óta mutat be audionarrált darabokat. Ahogy a színház nevéből is látszódik, kifejezetten gyermekeknek szánt előadások szerepelnek repertoárjukban. Egyelőre négy darab tekinthető meg ilyen módon, köztük olyan klasszikussal is, mint a János vitéz. Az előadások után a látássérült gyermekek felmehetnek a színpadra és közelről is megtekinthetik, megtapinthatják a kellékeket miközben körbejárják a színpadot (Kolibri Színház, 2018).

Más színházakban oly módon valósul meg az audionarráció, hogy egy produkciós iroda –például a Centrál Színház esetében a Manna Produkció Nonprofit Kft.- tesz lépéseket előadásaik akadálymentesítéséért (Manna, 2017).

A Katona József Színházban audionarrációval bemutatott, „Ahogy tetszik” című előadás egyike azoknak, melyről a későbbiekben cikk is született, bemutatva az előadást megelőző színpadbejárást, valamint a résztvevők tapasztalatait (Fidelio, 2016). Reméljük az ilyen írásos megjelenések is felhívják a figyelmet a színházi előadások audionarrálásának fontosságára.

2.6.2. Audionarráció a mozgókép világában

A mozgóképes alkotások audionarrálása abban tér el leginkább a színházi darabok akadálymentesítésétől, hogy (néhány kivételtől eltekintve) a narráció nem élőben történik, hanem egy kész műhöz, utólag illesztik. Általánosságban elmondható, hogy a narráció során az egyik legfontosabb „eszköz” a szöveggönyv, amely tartalmazza a vizualitás hiányában nem

követhető eseményeket, mozzanatokát. Ennek elkészülte után lehet felvenni azt a hangfájlt, melyben a dialógusok közt elhangozhatnak a szöveggönyvben már gondosan összegyűjtött információk (Láss Velünk!, é.n.).

A következőkben a különböző mozgóképes alkotások két kiemelkedő „lelőhelyét”, a televíziót és a manapság nagy népszerűségnek örvendő streaming-szolgáltatókat veszem górcső alá az audionarrációs akadálymentesítés szemszögéből. Sajnos a filmszínházak, azaz a mozik akadálymentességéről alig lehet bármit is elmondani, ugyanis jelenleg ez szinte egy ismeretlen fogalom, különösen hazánkban. Ugyanakkor érdemes megemlíteni az Amerikai Egyesült Államokban *Final Rule*ként ismert törvényt, melyet 2016-ban *Loretta Lynch* írt alá, s rá két évvel lépett életbe, ezzel a mozikat a következőkre kötelezve:

- rendelkezzenek az audionarrációhoz szükséges eszközparkkal valahányszor digitális filmet mutatnak be, melyet a forgalmazás vagy gyártás során, esetleg más módon, de elérhetővé tudnak tenni audionarrációval,
- tájékoztassák a nézőközönséget a lehetőségekről,
- valamint biztosítsák a személyzet felkészültségét (Americans with Disabilities Act, é.n.).

Sajnos azonban így is az audionarrációhoz szükséges eszközök biztosítása során a minimális darabszám mozivásznanként kevesebb mint egy darabban lett meghatározva. Ugyanakkor találkozhatunk olyan „profí” gyakorlattal is, miszerint már a filmet megelőző előzetesek vetítésekor is használhatja az audionarrációt a látássérült néző, hogy még a film kezdete előtt beállíthassa a megfelelő hangerőt, illetve kiderüljön, ha mégsem működik az eszköz (ACB Final Rule, é.n.).

Ha áttérünk a televíziós audionarráció témakörére, érdemes megemlíteni egy 2018-as brit tanulmányt, melyben *Lopez*, *Kearney* és *Hofstadter* látássérültek audionarrációval való kapcsolatát vizsgálták. A kutatásban résztvevők 78%-a otthonából, televízióján keresztül is élt az audionarráció lehetőségével, s a válaszok alapján tudjuk, hogy a 35 – 65+ korosztály lényegesen magasabb arányban használja az audionarrációt, mint a 24 év alatti résztvevők tették. Arra is fény derült, hogy a résztvevők akadálymentesítés iránti igényét látássérülésük mértéke jelentősen befolyásolja. Átlagban heti 2-8 órát töltöttek audionarrált, és 1-8 órát nem akadálymentes televíziózással. Ez az adat összefüggésben volt az audionarrációval elérhető

film- és tévéműsorok számával, valamint a kiegészítő lehetőség (audionarráció) aktiválásának nehézségével (Lopez, Kearney & Hofstadter, 2018).

A látássérült személyek televíziózási szokásait remélhetőleg nagy mértékben tudta (és fogja a közeljövőben továbbra is) befolyásolni a 2010. évi CLXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról (röviden médiatörvény vagy Mttv.) 2020-as módosítása. A törvény kiegészítései valószínűleg örömhírként hatottak minden fogyatékos személy, esélyegyenlőségért küzdő szervezet számára. Híre talán szélesebb körökben is elterjedt annak köszönhetően, hogy nem csak szakmai szervezetek (<https://fszk.hu/hir/uj-lehetosegek-az-audionarracio-teruleten/>) hanem például az RTL Klub televíziós csatorna online is beszámolt róla (<https://rtl.hu/sorozatklub/audionarracio-rtl-klub-a-mi-kis-falunk-draga-orokosok-bejelentes>) illetve nagyobb hírportálok, mint amilyen a HVG is, cikket közölt a témában (https://hvg.hu/elet/20200918_A_mi_kis_falunk_lesz_az_elso_audionarracioval_sugarzott_mu_sor_az_RTLen).

A médiatörvény 39. § (2a) bekezdését az audionarráció törvényi hátterének ismertetésekor már idéztem, miszerint: „A legnagyobb éves átlagos közönségaránnyal rendelkező médiaszolgáltatása vonatkozásában a közszolgálati, illetve a JBE audiovizuális médiaszolgáltató köteles biztosítani, hogy a 18 óra 30 perc és 21 óra 30 perc közötti időszakban a hazai gyártású filmalkotásokat a látássérült nézők számára is hozzáférhetővé tegye” (Mttv. 39. § (2a)). Ez azt jelenti, hogy a közmédia számára bizonyos szolgáltatását, továbbá a jelentős befolyásoló erővel rendelkező (JBE) médiaszolgáltatók számára a megadott időintervallumban vetített, hazai gyártású műsoraikat a látássérült személyek számára is akadálymentessé kell tegyék. Magyarországon JBE médiaszolgáltató a TV2 és az RTL Klub, tehát a közmédia csatornáinál mellett (M1-M5, Duna, Duna World) a törvény ezen szolgáltatókra vonatkozik még (NMHH, é.n.). Hogy egy-egy példát is említsek, a jelentős befolyásoló erővel rendelkező RTL Klubon *A mi kis falunk*, illetve a *Drága örökösök* című sorozatokkal indult el az audionarráció, mely egy kiegészítő hangszávon keresztül érhető el (RTL Klub, 2020). A közmédia csatornáinál közül a Dunán pedig a *Tenkes kapitány* VII. részével indult az audionarráció (Art News, 2020). Reméljük, hogy a közeljövőben a törvény által előírt háromórás időintervallum is bővítésre kerül és sokkal több műsorszám lesz elérhető a látássérült nézők számára, ezáltal utat nyitva a szabadabb médiafogyasztás felé.

Nem csak világszerte, de Magyarországon is egyre népszerűbbek az ún. streaming-szolgáltatók. Sokak öröme, a külföldi országok meghódítása után egyre több vállalat kezdett el hazánkban is terjeszkedni. Többek közt 2016 óta az *Amazon Prime Video*, 2017 óta a *Netflix* tartalmait, de egy ideje már az *Apple TV+*-t is élvezhetjük otthonunk kényelméből (Puliwood, 2016); (Murányi, 2018); (Apple, é.n.).

Ezek web alapú, ún. *Video On Demand* szolgáltatók melyek tartalmait regisztráció és előfizetés után, kábelszolgáltatónktól függetlenül tekinthetjük meg. Nem csak televízión (okos TV) lehet használni, de számítógépen, okostelefonon vagy akár tableten is (Murányi, 2018).

A *Netflix* saját tartalmait egy részéhez, angolul (és sok film esetében más nyelven is, ugyanakkor magyarul pillanatnyilag még nem) biztosítja az audionarrációt (Murányi, 2018). Honlapjukon kiemelik, hogy folyamatosan dolgoznak azon, hogy minél több filmet elérhetővé tegyenek, saját tartalmakon túl más gyártásúakat is, de előfordulhat, hogy például sorozatok esetében az audionarráció nem biztosított az összes évad vagy epizód során. Felületükön az audionarráció beállításához a használatban lévő készüléknek megfelelően támpontokat is összegyűjtöttek (*Netflix*, é.n.).

Az *Apple* eszközökön futó *iOS* operációs rendszer *VoiceOver* képernyőfelolvasó programja a képernyőn megjelenő feliratokat is felolvassa. Így azon látássérült nézők, akik számára megfelel a magyar feliratok „hallgatása”, ezeket élvezhetik. Ily módon a nem szinkronizált filmek számukra is hozzáférhetőek – ám ilyenkor csak a film szöveggönyvét hallhatják, hiszen az audionarrációt természetesen nem feliratozzák (*Netflix VoiceOver*, é.n.).

Az *Apple TV+* esetében az *American Council of the Blind* összeállított egy folyamatosan frissülő listát, mely tartalmazza az akadálymentesen elérhető filmeket. Java az *Apple* saját gyártású alkotása, és kilenc nyelven is elérhető hozzájuk a narráció – sajnos magyarul nem, de angolul és németül igen (ACB Apple, é.n.).

Az *Amazon Prime Video* esetében is készített egy listát az ACB, melyet az újdonságokkal szintén folyamatosan frissít, azonban a felsorolt tartalmak sajnos csak az Egyesült Államokban érhetők el (ACB Amazon, é.n.).

2.6.3. Múzeumi audionarráció

Látássérült látogatóik számára a múzeumi akadálymentesítés némileg különbözik a színházi, mozgóképes alkotásokra jellemző megoldásoktól. Amennyiben egy előre felvett hangfájlról van szó, talán jellemezhetjük úgy, hogy kevésbé kötött, mint az említett színházi, mozgóképes alkotások esetében. Nem kell dialógusokhoz alkalmazkodni, nincsenek szűk időbeli keretek. Egy másik megoldásként olyan audionarrációval is találkozhatunk, amikor a látássérült látogatót az audionarrátor személyesen kíséri és így narrálja a művészeti alkotásokat, kiállított tárgyakat. Ennek előnye a benne rejlő közvetlenség, a folyamat akár interaktívva is alakítható; ugyanakkor hátránya lehet a múzeumok részéről az audionarrátor jelenlétének biztosítása, s ennek anyagi vonzata. Az akadálymentesítés ezen formája ugyanakkor nagyon hasonlít a múzeumokban nagyon gyakori tárlatvezetés, idegenvezetés műfajához; tehát látássérült látogatóknál a kettő akár összekapcsolható is lehetne. Azonban lényeges különbség, hogy a múzeumi idegenvezetés vagy *audioguide* még nem tekinthető akadálymentesítési megoldásoknak, hiszen tartalmuk nem kifejezetten látássérülés-specifikus, valamint nem foglalkozik a múzeumi kiállító termekben való tájékozódás-közlekedés fontosságával, az ehhez szükséges információk átadásával.

A vizuális információk audionarráción keresztül való elérése gyakran hosszabb időt igényel, mintha mindez a látás segítségével történt volna. Különösen igaz ez a komplex, összetett vizuális képekre vagy azoknál az absztrakt alkotásoknál, amik szavakkal nehezen körülírhatók.

Egy 2001-es kutatásban múzeumi látogatóknál azt vizsgálták, hogy mennyi időt töltenek el egy festmény megtekintésével. Átlag 27.2 másodpercet kaptak eredményül, 17 másodperces mediánnal. Később egy másik múzeumban megismételték a kutatást, ahol hasonló eredményeket kaptak: átlag 28.63 sec, ahol a medián 21 sec. A felvételtől elérhető audionarráció ajánlott maximális hossza műtárgyanként kb. három perc, azonban audionarrátor személyes jelenlétében ez akár még hosszabbra is nyúlhat. A kutatás alapján azt a következtetést vonták le, hogy a látogatók inkább kevesebb időt töltenek egy-egy alkotás előtt, de többet tekintenek meg (Hutchinson & Eardley, 2019). Ellenben egy ilyen mennyiségű alkotás audionarrációs megtekintése nagyon elhúzódna, hiszen egy-egy műnél nem másodperceket, hanem cirka három percet töltene a látogató. Ez a probléma valamennyire kiküszöbölhető azzal, hogy az egyes múzeumokban kölcsönözhető, az alkotásokat több

választható idegen nyelven bemutató készülékek „menüjében” is lehet tovább léptetni. Tehát még egy audionarrációs hangfájlt hordozó eszközön is kivitelezhető lehet az egyes művészeti alkotásokat bemutató részek közti tovább léptetés, ha a látogató azt nem kívánja meg- vagy végig hallgatni.

Külföldön számos múzeum törekszik már kiállításai akadálymentesítésére. Az egyesült államokbeli *National Gallery of Art* audionarrációval kísért idegenvezetést kínál (nem csak látássérült látogatói számára) a keleti épületszárnyban; a műalkotásokhoz a narráció pedig honlapjukról is elérhető (National Gallery of Art, é.n.). A *United States Olympic & Paralympic Museum*ban az audionarráció szövege a termekbe érve automatikusan hallhatóvá válik a taktilis vezetősáv „jelzésére” (U.S. Olympic & Paralympic Museum, é.n.). Az akadálymentesítés ezen formája elképesztően kényelmessé, természetessé teszi a hozzáférhetőséget. A New York-i *Museum of Arts and Design* múzeumpedagógus vezetésével kínál olyan tárlatvezetéseket, mely során a kiállított alkotásokat a szakértő körülírja, azokról interaktív módon beszélgetést kezdeményez, de a tapintást is bevonja a megismerési folyamatba (Museum of Arts and Design, é.n.). Ilyen módon egy komplex művészeti élményben lesz része a látogatóknak. Ezen véletlenszerűen kiragadott múzeumok gyakorlata példaként is állhat azon intézmények előtt, ahol az audionarráció még idegen fogalom.

Ha próbaképpen körülnézünk néhány hazai múzeum szolgáltatásainak kínálatában, találhatunk látássérült látogatókat csalogató, akadálymentesítési törekvéseket. A teljesség igénye nélkül pár példát említenék. A Magyar Nemzeti Múzeum állandó kiállításán tapintható tárgyakat, régészeti kiállításán (Kelet és Nyugat határán címmel) pedig egy speciális hangosvezető használatát is felkínálja (Magyar Nemzeti Múzeum, é.n.). A Magyar Természettudományi Múzeum kiállításai és a Természetbúvár-terem felfedezése során látássérült látogatóinak „hostesseket” biztosít (Magyar Természettudományi Múzeum, é.n.). A Magyar Nemzeti Galéria, valamint a Ludwig Múzeum is említést tesz internetes honlapjukon a különböző speciális igényű csoportok fogadásáról, de további információkért minden esetben az intézményeknél kell érdeklődni, a látogatási szándék egyeztetése szükséges (Magyar Nemzeti Galéria, é.n.) (Ludwig Múzeum, é.n.).

A szegedi Móra Ferenc Múzeum három állandó kiállításán (irodalmi, természettudományi, helytörténeti) audionarrált *Audio Guide* szolgáltatást kínál, mely egy okostelefonra letölthető applikáció (*Guide Now*) segítségével érhető el (Móra Ferenc Múzeum,

é.n.). A Nemzeti Múzeumban is ezt az applikációt használják az audionarráció megvalósulásához, hiszen az MNM és a *GuideNow* együttműködéséből született az alkalmazás (Magyar Nemzeti Múzeum, 2018). A Balatoni Múzeum saját applikációjával, valamint a honlapjukról is letölthető, tájékozódást segítő hangostérképpel tesz az egyenlő esélyű hozzáférés megvalósulásáért (Balatoni Múzeum, é.n.). Az Országos Muzeológiai és Módszertani Információs Központ (OMMIK) honlapján az előbbiekhöz hasonló módon megtalálható több hazai múzeum akadálymentesítési törekvéseinek bemutatása, több fogyatékosági csoport igényeit figyelembe véve (OMMIK, é.n.). Az OMMIK „Inkluzív múzeum – esélyegyenlőség és egyenlő esélyű hozzáférés” címmel már workshopot is tartott, melyen a vonatkozó jogszabályi háttér ismertetésén túl a sérülésspecifikus szükségletek bemutatására is hangsúlyt fektettek (OMMIK Workshop, é.n.).

Mindössze néhány múzeum törekvéseinek megismerése után arra következtethetünk, hogy minden esetben célszerű felkeresni az adott intézményt és érdeklődni az elérhető lehetőségek után, hiszen nem ritkaság, hogy csak konkrét kérdés esetén, az igények ismeretében tudnak intézkedni.

2.6.4. Az audionarráció alkalmazása a kultúra egyéb területein

Az újságok akadálymentesítése során is használható az audionarráció módszere. Egyes kezdeményezésekre, ha nem is aggaszthatjuk rá az „audionarrált” jelzöt, mégsem tagadhatjuk le, hogy kapcsolódik, köze van hozzá. Magyarországon az „Informatika a látássérültekért” Alapítvány Lapról Hangra elnevezésű projektje az, ami újságok és magazinok akadálymentesítésével, „meghangosításával” foglalkozik. Ez egy közösségi összefogás, legtöbbször teljesen laikus önkéntesek olvassák fel a nyomtatásban megjelent híreket, cikkeket, hogy azok látássérült személyek számára is elérhetőek legyenek. Gyakran azonban pusztán az írott szöveg kerül csak felolvasásra, a különböző képekről és ábrákról nem esik szó, ezért így mégsem nevezhetjük teljesnek a hozzáférhetőség megvalósulását, annak ellenére, hogy a kezdeményezés jelen formájában is hiánypótló (Lapról Hangra, é.n.).

A Híradó.hu (2021) májusi tudósításában egy hasonló kezdeményezést ismerhettünk meg. Az eRikkancs internetes felületen heti és havi rendszerességgel megjelenő újságok és magazinok találhatók meg, melyek egy alkalmazásnak köszönhetően meghallgathatók. Az oldalra való regisztráció ingyenes, nem szükséges a látássérülés igazolása (például MGVYOSZ

tagsági igazolvánnyal) azonban a kiválasztott kiadvány árát ki kell fizetni. Az alapító, Dvariecki Bálint elárulta, hogy az ötletet a folyóiratok akadálymentesítésének azon nehézsége adta, hogy a könyvekhez képest összetettebb szerkezettel, több képpel, illusztrációval, ábrával rendelkeznek. Az audionarráció kapcsán azért mutattam be az eRikkancs.hu-t, mivel a felhasználói felületen a látogató a tisztán szöveges forma és az akadálymentes képekkel ellátott forma között is tud választani (eRikkancs, é.n.).

Külföldön, például az Amerikai Egyesült Államokban is találkozhattunk már az előbbiekhöz hasonló kezdeményezéssel. Néhány éve nagy érdeklődés követte, mikor a houstoni *Taping for the Blind* szervezete *Playboy* magazinok audionarrálásába fogott. Az újságban megjelenő erotikus tartalmak nem csak írott szövegek, sőt, leginkább a képek miatt vásárolják. Így hát az említett houstoni szervezet munkatársa is belefoglalja narrálásába a képek alapos körülírását, bemutatását, aminek köszönhetően a látássérült személyek már el tudják képzelni a magazinban szereplő modelleket és az audionarráció is teljes mértékben megvalósul (NBC News, 2010).

A Híradó.hu (2021) korábban említett tudósításában egy másik kezdeményezést is említ, mely Péter Gábor nevéhez köthető. A *Video for Blind* projekt célja rövid videók audionarrálása önkéntesek segítségével. Mivel nem audionarrátorokkal történik az akadálymentesítés, némileg más annak megvalósulása is. Előnarrációval a projekt keretein belül is találkozhatunk, azonban a videó audionarrációja egységenként, a jelenetek szüneteltetésekor hangzik el egy felolvasó szoftver segítségével. Ennek előnye, hogy mivel a narrációnak nem kell egy szűk időintervallumba férnie, sokkal több információ elhangozhat. A projekt keretein belül főleg rövid, 5-10 perces ismeretterjesztő anyagok, természetfilmek, történelmi felvételek akadálymentesítése tud megvalósulni, de figyelnek a felhasználói igényekre is. A *Video for Blind* leginkább abban különbözik az eddig említett mozgóképes alkotások akadálymentesítésétől, hogy önkéntesek végzik, de attól még úgy gondolom, hogy az audionarrációval való akadálymentesítés egy jó példaként tekinthetünk a projektre.

Az előbbihez hasonlít a *Narratívák* azon tevékenysége, melynek során zeneszámok videoklipjeit akadálymentesítik. A YouTube videómegosztó portálon megjelenő klipekhez az akadálymentesítés előnarráció formájában ugyanide kerül feltöltésre. Megjelent többek közt az Ismerős Arcok zenekar és a *Margaret Island* egy-egy dalának akadálymentesített videoklipje

is, s a hírről a *Narratívák* honlapjukon is beszámolt (Narratívák-Ismerős Arcok, 2021) (Narratívák-Margaret Island, 2021).

Az audionarráció és a sport kapcsolatáról a 2.4. alfejezetben röviden már tettem említést. A különböző sportesemények követése nem csak rádión keresztül lehetséges, hanem televíziós csatornákon is, mely a médiaszolgáltatások audionarrációját teszi szükségessé. A sporttalálkozókat gyakran élőben, a helyszínről is lehet követni. 2020-ban a látássérültek nemzetközi napja alkalmából a Látássérültek Szabadiós Sportegyesülete (röviden: LÁSS Egyesület) a Ferencvárosi Torna Clubbal együttműködve biztosította a Fradi – Újpest mérkőzés akadálymentességét az audionarráció segítségével, sőt még egy stadiontúrát is szerveztek a résztvevőknek a korábbi év nagy sikerére való tekintettel (Láss Egyesület, 2020).

Az audionarráció megvalósulásának egy különleges formája a Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezete által 2019 óta működtetett Telefotel elnevezésű telefonos információs szolgáltatás. A már így is sokszínű szolgáltatás folyamatosan bővül; eddig tartalmazza többek közt bevásárlóüzletek prospektusainak, televíziós műsorújságok tartalmát, de országos programok, közérdekű telefonszámok akadálymentes elérhetőségét is biztosítja. A gyűjtés és felolvasás mind az önkéntesek érdeme. A szolgáltatás a megadott (ingyenes) telefonszám tárcsázásával érhető el, melynek során az egyes menüpontok alatt hallgathatók meg az ahhoz kapcsolódó információk (Vakegy, é.n.).

3. Kutatás bemutatása

Ahogy azt az előző fejezetekből megtudhattuk, az audionarráció felhasználási területe rendkívül szerteágazó. Empirikus kutatásomban részletesen mégis ennek a rendkívül sokszínű felhasználásnak egyetlen területére, a televíziózásra fókuszáltam; s az audionarrációval ellátott kultúra további lehetőségeit (pl. színház, múzeum) csak egy kérdésnél érintettem. Ennek oka mindössze saját érdeklődésemben keresendő, egész konkrétan annak a kíváncsiságnak köszönhető, hogy érdekelt, hosszú távon milyen változásokat hozott a médiatörvény módosítása a látássérült felhasználók számára is tapasztalható szinten. Kutatási kérdéseim lentebb olvashatóak, melyek megválaszolása során munkamódszerem, a kérdőív egyes pontjai közti esetleges összefüggésekre is rávilágítottam, valamint a MVGYOSZ felmérésének eredményeivel is több ponton összehasonlítást végeztem.

3.1. Kutatási kérdések

Szaktervezési kutatásom alapjaként 3 kutatási kérdést fogalmaztam meg, melyekre a válaszokat a következő alfejezetben ismertetett munkamódszerrel kíséreltem megtalálni. Kutatási kérdéseim a következők:

1. Az audionarrációval akadálymentesített kultúra mely területe a legismertebb hazánkban?
2. Mennyire elterjedt az audionarrált televízióműsorok nézése a látássérült személyek körében?
3. Mennyire elégedettek a felhasználók a televíziós műsorok audionarrációjával?

3.2. Módszer

Saját vizsgálatom bemutatása előtt hadd ismertessem röviden a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének (MVGYOSZ) 2021 januárjában zajlott rövid felmérését is a témában. Azért tartom ezt fontosnak, mert nagy részben képezte alapját

vizsgálódásaimnak, és eredményeim elemzésekor némiképp össze is vetem majd a két kutatás konzekvenciáit. A minta tekintetében jelentős különbség, hogy a MVGYOSZ nem szűkítette le a kérdőívet kitöltők körét látássérült személyekre, hanem azt bárki kitölthette, például audionarrátor, és laikus személy is (MVGYOSZ, 2021/02). Ezzel szemben saját kérdőívemben csak látássérült személyek válaszait gyűjtöttem. A 2021-es, MVGYOSZ által készített kérdőív 2-3 hétig volt elérhető (MVGYOSZ, 2021/01), az általam készített tíz napig. A szövetség által végzett felmérés Google Űrlapokon zajlott, míg én saját kutatásomhoz a Qualtrics felületét használtam. Választásom azért esett a Qualtricsra, mert az látássérült személyek számára akadálymentesen használható, ráadásul az adatgyűjtéssel kapcsolatos minden törvényi kívánságnak is eleget tesz.

A 2021-es felmérés kis elemszámú (48) mintán történő adatgyűjtésnek tekinthető (MVGYOSZ, 2021/02). Az általam felvett kutatás - ahogy az majd részletesebb ismertetésekor is kiderül -, elemszáma okán, szintén nem tekinthető reprezentatívnak. Vizsgálatom tehát kvalitatív kutatási módszerrel készült, melynek fő oka, hogy nem kívántam a korábbi MVGYOSZ felméréstől és annak kutatómódszertani jellemzőitől merően elrugaszkodni (Boncz, 2015).

A MVGYOSZ által végzett felmérés hat kérdésből állt: két zárt egyválaszos, egy hat fokozatú Likert-skálát használó és három nyitott kérdés (Boncz, 2015). A kérdések az esetleges látássérülésre, illetve a hazai televízióműsorok audionarrációjával kapcsolatos tapasztalatokra (elégedettség, hozzáférhetőség, javaslatok) vonatkoztak. A megadott linkre kattintva a kérdőív teljes terjedelmében olvashatóvá vált, s annak minden elemére kötelező volt a válaszadás ahhoz, hogy a kitöltött kérdőív beküldhető legyen.

Felmérésem 12 számozott kérdésből állt. Megtekinthető a szakdolgozat 6.1. alfejezetében, a mellékletek közt. Az eltérő blokkokba tartozó kérdések külön oldalon jelentek meg, az oldalak közt nyíllal történő léptetésre volt szükség. A kérdések megtekintéséhez a bemutatkozó, felmérést ismertető szöveg után a kutatásba való beleegyezés jelöléseként feltüntetett egyetlen válaszlehetőségre is klikkelni kellett. A kérdőív lezárásakor a Qualtrics felületéről az adatokat egy Excel dokumentum formájában lementettem, s a későbbiekben onnan dolgoztam; valamint különösen a 10-es, Likert-skálát használó kérdés esetében használtam ki az Excel adatelemző lehetőségeit.

Az első blokkban kiegészítő, egyválaszos, zárt kérdések segítségével a válaszadó demográfiai jellemzőire kérdeztem rá: a kitöltő nemére, életkorára, az adott településtípusra, amelyen lakik és látássérülésének mértékére vonatkozóan tettem fel kérdéseket (1-4. kérdések), ahol a településtípus megadásán kívül minden kérdésre kötelező volt a válasz (Boncz, 2015).

A második blokkban a fő kérdések szerepeltek; nyolc item, amelyek közé a MVGYOSZ kérdőívből is emeltem át: hazai televízióműsorok audionarrációjával kapcsolatos tapasztalatok, a szolgáltatás igénybevételének gyakorisága, elégedettség, hozzáférhetőség, javaslatokra vonatkozó kérdések – 7., 8., 10-12. kérdések. A kérdések átemelése Németh Orsolya, a MVGYOSZ szakmai vezetőjének engedélyével történt; célja, hogy a jelen vizsgálat eredményei összevethetők legyenek a korábbi felmérés eredményeivel. A további három kérdés az audionarrációval kapcsolatos személyes tapasztalatokra kérdez rá, ezek „felhasználási területeire”, amelyen a kitöltő tapasztalta ezt a fajta akadálymentesítést, illetve a hazai televízióműsorok közül audionarrációval nézett műsorokra (5., 6., 9. kérdés).

Ebben a blokkban az egyválaszos, és a nyitott kérdések mellett a Likert-skála alkalmazása is megjelent, valamint többválaszos zárt kérdés is szerepelt, „egyéb” kifejtendő válasz lehetőséggel, a teljesség elvének teljesülése érdekében. A nyitott kérdéseket csak azokban az esetekben használtam, ha azok alkalmazása elkerülhetetlen volt. A tapasztalatokra, javaslatokra való kérdezéskor, valamint a televízióban nézhető műsorok felsorolásának elkerülése (és szinte lehetetlensége) érdekében döntöttem emellett a kérdéstípus mellett (Boncz, 2015).

Kérdőívem terjesztésében kértem Németh Orsolya szakmai vezetőn keresztül a MVGYOSZ segítségét is, akik készségesen álltak a rendelkezésemre: 21 tageszervezetüknek és látássérült munkavállalóiknak is továbbították kérdőívemet. A szövetségen kívül más egyesületeket, szervezeteket is megkerestem (a teljesség igénye nélkül például: Buda-környéki Látássérültek Közhasznú Egyesülete "BULÁKE", Látássérültek Szabadidős Sportegyesülete "LÁSS", Vakok és Gyengénlátók Közép-Magyarországi Regionális Egyesülete "vgyke" stb.). Hasonlóan készségesen reagáltak az Informatika a Látássérültekért Alapítvány munkatársai is: saját közösségi média felületükön megosztották kérdőívem s emellett egyéb csoportokat, közösségeket is ajánlottak, akiket felkereshetek. Audionarrátorok csoportját is felkerestem például a Narratívák-at és a Láss Velünk! – Audionarrátorok Társaságát, hogy továbbítsák látássérült követőik felé kérdőívem linkjét. Céloom az olyan egyesületekkel, szervezetekkel való

kapcsolatfelvétel volt, melyek inkább országos érdekeltségűek, de legalábbis tevékenységük nem korlátozódik egyetlen településre. Ezt azonban nem fogalmaztam meg kritériumként, így lehet, hogy felkerestem két regionális egyesületet is: a "BULÁKE" és "vgyke" elnökei keresztül. Nem minden egyesülettől, szervezettől érkezett visszajelzés, de összességében a többségük reagált megkeresésemre.

3.3. Minta

Összesen 101 kitöltés érkezett. A második blokk kérdéseire, azaz a fő kérdésekre 23 kitöltő nem válaszolt. Mivel pusztán a kiegészítő (főleg demográfiai) kérdésekre kapott válaszok önmagukban a kutatás témájáról nem szolgálnak adattal, ezért ezeket figyelmen kívül hagyom az elemzés során. Ennek a viszonylag magas számnak az okát sajnos nem ismerem. Az előbbieket értelmében már csak 78 kitöltésről számolhatok be. A 78 résztvevő közül 65-en igennel feleltek a kérdőív 5-ös kérdésére, miszerint rendelkeznek az audionarrációval kapcsolatban személyes tapasztalattal (83%). A többi kitöltő (13 fő; 17%) nemmel válaszolt, így a továbbiakban már csak arról a 65 főről lesz szó, akiknek van tapasztalata az audionarrációval, hiszen ők a kutatás alanyai.

A 65 résztvevőből 41 nő (63%), 24 férfi (37%).

Az életkori tartományok tekintetében a következő megoszlást tapasztalhatjuk:

2 fő (3,07%) 18-25 év közötti,

14 fő (21,53%) 26-35 év közötti,

22 fő (33,84%) 36-45 év közötti,

16 fő (24,61%) 46-55 év közötti,

10 fő (15,38%) 56-65 év közötti és

1 fő (1,53%) 65 év feletti. Ezek ismeretében kijelenthetjük, hogy kutatásomban a 36-45 éves korosztály tagjainak van a legtöbb tapasztalata az audionarrációval.

Településtípusok tekintetében az alábbi adatokat ismerjük:

fővárosban lakik 28 (43%) fő,

megyeszékhelyen 12 (18%) fő,

városban 17 (26%) fő,

községben 6 (9%) fő,

valamint falun és tanyán 1-1 (2-2%) fő. Legmagasabb arányban tehát a fővárosból s ezt követően a városokból érkeztek kitöltések.

A kitöltők közt 39 fő (60%) vak, 8 fő (12%) gyengénlátó és 18 (28%) fő aliglátó személy volt. Korábban már említésre került, hogy a MGVYOSZ által végzett felmérésben látó személyek is részt vettek. A MGVYOSZ kutatásában összesen 48 személy vett részt, ebből 8 főnek nem volt látássérülése. A látássérülés mértékét kutatásomtól némileg eltérő módon csoportosították: 6 fő gyengénlátó, és legnagyobb számban, 34 fő vak vagy aliglátó kitöltőként vett részt (MGVYOSZ, 2021/02).

A későbbiekben még kifejtésre kerül, miszerint azt az adatot kaptam, hogy hazai televíziós műsor audionarrációjával 31 kitöltőnek volt tapasztalata. Ezért ennek a 31 kitöltőnek demográfiai háttérét is röviden ismertetem.

A 31 kitöltőből 19 (61%) nő, 12 (39%) férfi.

Ami a válaszadók életkorát illeti:

1 fő (3,23%) 18-25 év közötti,

10 fő (32,26%) 26-35 év közötti,

10 fő (32,26%) 36-45 év közötti,

4 fő (12,9%) 46-55 év közötti és

6 fő (19,35%) 56-65 év közötti. A hazai televíziós műsorok audionarrációjával legtöbb tapasztalattal rendelkező 26-35 éves korosztály mellett azonos arányban ismét a 36-45 éves korosztály tagjai szerepeltek.

Településtípusok tekintetében az alábbi adatokat ismerjük:

fővárosban lakik 11 (35%) fő,

megyeszékhelyen 5 (16%) fő,

városban 12 (39%) fő,

községben 3 (10%) fő,

valamint falun és tanyán egyaránt 0 fő. Legmagasabb arányban tehát városokból, s ezt követően a fővárosból érkeztek a kitöltések, ami a fordítottja a 65 kitöltőnél tapasztaltaknak.

A kitöltők közül 18 fő (58%) vak, 3 fő (10%) gyengénlátó és 10 fő (32%) aliglátó személy volt.

3.4. Kutatási eredmények ismertetése

A demográfiai kérdések után az audionarrációval kapcsolatos tapasztalatokra kérdeztem rá. 65 válaszadó nyilatkozott úgy, hogy rendelkezik személyes tapasztalattal az audionarráció kapcsán. A legtöbben a színházi audionarrációt ismerik (46), ezt követte a múzeum (35), majd a televíziós audionarráció (28), 15 fő jelölte az egyéb kategóriát, s végül az online videómegosztók (5) zárták a sort. Aki az „egyéb” kategóriát jelölte meg, ki tudta fejteni hol találkozott az audionarrációval. Többen írták a mozit, filmklubokat, látássérült személyeknek szervezett audionarrált filmnézések alkalmát, audionarrált rendezvényeket (főleg a MGVYOSZ rendezésében), valamint a Fővárosi Nagycirkusz előadásait. Ezek mellett említésre került az audionarrált sportesemény, audionarrációval ellátott DVD, illetve a YouTube felületén audionarrációval megtekinthető videó.

A felmérés egy másik kérdése azt vizsgálja, hogy a kitöltő nézett-e már bármilyen hazai televíziós műsort audionarrációval. A 65 válaszadóból 34 nemmel felelt, igennel mindössze 31 fő. Ez 52,31% – 47,69%-os százalékos eloszlást jelent, azaz a válaszadók több, mint fele még nem nézett hazai televíziós műsort audionarrációval.

Rákérdeztem továbbá az audionarrált televízióműsorok nézésének gyakoriságára is. A 31 válaszadóból 7 fő (22,58%) rendszeresen teszi, 14 fő (45,16%) néha, s 10 fő (32,26%) egyszer-kétszer már nézett. Az adatokból arra következtethetünk, hogy a legtöbb résztvevő néha, vagy inkább csak egyszer-kétszer néz audionarrációval ellátott televíziós műsort; a rendszeres gyakoriságú válaszlehetőségre érkezett a legkevesebb szavazat.

A kérdőív egy kérdése a televíziós audionarrációval való elégedettséget is megvizsgálta 1-től 6-ig terjedő Likert-skála segítségével, ahol az egyes azt jelenti, egyáltalán nem elégedett,

a hatos pedig azt, hogy teljes mértékben elégedett. A válaszok alapján egyesre 1 fő (3,23%), kettesre 0 fő, hármásra 3 fő (9,68%), négyesre 5 fő (16,13%), ötösre 8 fő (25,81%) és hatosra 14 fő (45,16%) értékelte a televíziós audionarráció minőségét.

A nyílt itemekben a vizsgálati személyek megjelölhették, mely műsorokat nézik audionarrációval, valamint az audionarrációval kapcsolatos tapasztalataikat és javaslatukat osztották meg. Javarészt rövid, maximum pár mondatból álló válaszok érkeztek, de egy-két válaszadó akár 10-15 mondatban is részletezte tapasztalatait, javaslatait. Megjegyzendő, hogy saját tapasztalatom szerint több résztvevő szövegfelismerésen alapuló diktálással adhatta meg válaszait, nem maga gépelte be. A szövegfelismerés pontatlanságai miatt néhány választ elsőre nehezebb volt értelmezni, de ki lehetett következtetni azokat. Például: „Tizen 7.00 és 22.00 között néz name Audio narráció val a filmeket.”, vagy „Én egész nap néz name na Rá-Va a jó műsorokat sorozatokat...”.

A válaszadók közül néhányan (7 fő) pontos megnevezés nélkül csak a filmeket említették, ugyanígy 4-szer csak a sorozatok kerültek megnevezésre, konkrét cím(ek) nélkül. Filmek közül legtöbbet (mindegyiket háromszor) az *Egy magyar nábob*, *Kárpáthy Zoltán*, *Fekete gyémántok*, *Egri csillagok* c. műveket említették. Emellett kétszer szerepelt az *Amiről a fák suttnak* c. film, s egyszer kerültek említésre az alábbiak: *A kőszívű ember fiai*, *Pilátus*, *Északi fény*, *Pogány Madonna*. Sorozatok közül a legtöbbet *A mi kis falunk* című került említésre, 7 válaszadó által. Ezt követi a *Keresztanyu* című (5 fő által), majd *A tanár* (4 fő), a *Drága örökösök* és *A Tenkes kapitánya* 3-3 „szavazattal”, 2 említéssel pedig a *Toldi* és *Doktor Balaton* c. sorozatok, a sort pedig egy említéssel az *Apatigris* zárja. Érkezett egy olyan válasz is, miszerint azokat a filmeket, sorozatokat követi audionarrációval, melyekről a különböző audionarrációval foglalkozó szervezetek által értesül. A pontos címmel felsorolt filmeket és sorozatokat összegezve a legtöbb említést *A mi kis falunk* c. sorozat szerezte. Ennek oka a sorozat sikerén túl talán az lehet, hogy az RTL Klubnál ez volt az a műsor, amellyel elindult az audionarráció (Hvg.hu, 2020). A felsorolt műsorok sokszínűségéből érezhető, hogy csupán néhány film vagy sorozat akadálymentesítésével nem elégíthetők ki a felhasználói igények. A teljes műsorválasztási szabadság érdekében valamennyi televíziós csatorna kínálatának látássérült nézők számára is akadálymentesnek kéne lennie.

A hazai televízióműsorokhoz tartozó audionarráció hozzáférhetőségével kapcsolatban az alábbi tapasztalatokról számoltak be a válaszadók (néhány nem fűződik olyan szorosan a hozzáférhetőséghez, de értékes válaszok az audionarráció témájában, ezért megemlítem őket):

- könnyű a beállítás, sikerült – *mindössze 1-2 kitöltő vélekedett így*
- nehéz a beállítás, látó személy segítsége szükséges hozzá – *a válaszadók közel kétharmada említette*
- a Távszem segítségére volt szüksége
- szolgáltatók ügyfélszolgálati nem kompetensek, ha segítségért fordulnak hozzájuk
- nehézség, hogy eltérő módokon kapcsolható be a különböző készülékeken, csatornáknál
- távirányítótól is függ a beállítás nehézsége
- nincs eléggé hirdetve, hogy van ez a lehetőség (tévéújságokban, televíziós reklámokban stb.)
- kevés műsor érhető el ilyen formában
- csak a műsor kezdete előtt tudja bekapcsolni, korábban nem, de így lemaradhat annak elejéről, amíg beállítja az audionarrációt (beállítás megjegyzése segítség lenne)
- a visszanézésre biztosított felületeken nincs már lehetőség az audionarrációval való megtekintésre (pl.: Médiaklikk, RTL Most)
- telefonról néz TV-t (Telekom TV GO), de ott nincs audionarrációs sáv, hiába van sáv más nyelvnek
- egy telefonra letölthető alkalmazás jó lenne, aminek segítségével beállítható a TV-n az audionarráció
- ha könnyebb lenne a hozzáférhetőség, többen használnák
- ne kelljen segítség a beállításhoz, mert fontos az önállóság látássérült személyeknek is
- lehetne egy külön gomb a ki- és bekapcsolásához
- az audionarrációra kiválasztott műsorok minőségét kritizálja, nem a hozzáférhetőséget
- a szándék már értékelhető a televíziós társaságok részéről, hiába nem tökéletes minden
- inkább nem is néz már televíziót, internetezik, az akadálymentesebb számára
- véleménye szerint az élő audionarráció (pl. színház) mindig jobb, élvezhetőbb lesz, mint az előre felvett (televízió)

- nem szereti az audionarrációt, zavarja.

A válaszokat olvasva azt láthatjuk, hogy a felmérés résztvevői inkább találják nehéznek az audionarráció beállítását, de ha segítséget kérnek se biztos, hogy sikerrel járnak. A technikai, eszközszintű nehézségek eltérő mivolta meglehetősen bonyolítja a szolgáltatás elérhetőségét, de a szűk választék és a kevés audionarrációval ellátott műsor visszánézésének akadályozottsága egyaránt kedvezőtlen tényező.

A kérdőív utolsó iteme a televízióműsorok audionarrációjával kapcsolatos további gondolatok megosztására adott lehetőséget. A kérdésre 40 válasz érkezett. A válaszokat összegeztem, s az alábbi következtetésekre jutottam:

- időpont tekintetében több javaslat érkezett: délután, esti órákban, főműsoridőben, hétvégén is, de legjobb lenne, ha mindig, tehát bármely adás megtekinthető lenne audionarrációval (illetve érkezett olyan visszajelzés is, miszerint az időpont mindegy, mert fel tudja venni a TV adást audionarrációval is, melyet később így visszánéz)

- sorozatok esetében, ha már szóba kerül az audionarráció, akkor teljes évadokat akadálymentesítsenek

- filmek esetében sokféle ajánlás érkezett, amit szívesen látnának: történelmi, életrajzi, dokumentumfilmek, ismeretterjesztő, természetfilmek, szórakoztató filmek, játékfilmek, akciófilmek, telenovellák, „klasszikus” filmek stb. (van, aki konkrét címeket is felsorolt)

- híradások, időjárás jelentések, sportesemények közvetítései (egy adott visszajelzés szerint a filmek, sorozatok során csak zavaró az audionarráció, ellenben a sporteseményeket gyakran „üres fecsegéssel” töltik meg, ami helyett történhetne az események szóbeli leírása is)

- zenés és kvízműsorok, tehetségkutatók, valóság show-k, főzőműsorok

- nem csak hazai gyártású műsorok érdeklik az érintetteket

- élő műsorokat is akadálymentesítsenek e módon, illetve az utólagos visszánézéskor is legyen erre lehetőség

- több csatornán legyen ily módon elérhető adás, illetve jó lenne, ha az adók összehangolnák az audionarrációt lehetővé tevő beállításait, hogy azonos beállítások mellett bármelyik adón lehessen az akadálymentesített műsorokat követni

- a televízióban megjelenő reklámok is érdekelnék

- van, aki az audionarrációra kiválasztott műsorok minőségét kritizálta, vagy bővebb választékot szeretne, esetleg, hogy a látássérült személy választhassa ki, mikor és mit szeretne ily módon nézni

- egy válaszadó az audionarrátor munkáját, magát az audionarrációt kritizálta („Csak képzett audionarrátorok végezhessek narrációs munkát!”)

- és volt, aki visszajelzése alapján nem tart igényt az audionarrációra, vagy még nincs vele tapasztalata.

3.5. Adatok összevetése, diszkusszió

A következőkben a MVGYOSZ által 2021-ben végzett felmérés adatait vetem össze saját felmérésem eredményeivel, mindeközben kutatási kérdéseimre is válaszolok. A MVGYOSZ-nek ezúton is köszönöm, hogy kutatásának adatait készségesen a rendelkezésemre bocsájtotta. A továbbiakban tehát a 2021-es felmérés eredményeit a szövetségtől veszem át.

Első kutatási kérdésem azt kívánta felderíteni, hogy az audionarrációval akadálymentesített kultúra mely területe a legismertebb hazánkban. A felmérés eredményei alapján a legtöbben a színházi audionarrációt ismerik (46), ezt követte a múzeum (35), majd a televíziós audionarráció (28), 15 fő az egyéb kategóriát jelölte meg, s végül az online videómegosztók (5) zárták a sort. Az online videómegosztókra érkezett viszonylag kevés szavazat oka, a szolgáltatásnak az újdonságában is kereshető, illetve világviszonylatban az egyelőre kevés számú szolgáltató jelenlétében, aki Magyarországról is elérhető.

Második kutatási kérdésem a következő volt: Mennyire elterjedt az audionarrált televízióműsorok nézése a látássérült személyek körében? A felmérés alapján a válaszadók több, mint fele még nem nézett hazai televíziós műsort audionarrációval, akik azonban néznek, azon személyek 45%-a néha, egyszer-kétszeri gyakorisággal 32%-a, rendszeresen csupán 22%-a teszi. A MVGYOSZ által végzett felmérésnek köszönhetően a következő adatokat ismerjük: audionarrált televízióműsorok nézésének gyakorisága tekintetében nemleges választ (tehát még soha nem nézett) a részt vevő 48 személyből 13-an adtak. A maradék 35 válaszadó (100%) közül rendszeresen 17-en (48,57%), néha 14 (40%), és mindössze egyszer-kétszer 4 fő (11,43%) néz audionarrációval ellátott hazai televízióműsort. E vizsgálat eredményei alapján azt láthatjuk, hogy a válaszadók közel fele rendszeres gyakorisággal néz televíziós műsort

audionarrációval, és szinte elenyésző azok aránya, akik ezt csak egyszer-kétszer teszik. A két kutatás közt a legnagyobb eltérés a rendszeres gyakoriság tekintetében van (negatív irányba 26,17%) ezt követi az egyszer-kétszer válaszlehetőségre szavazók aránya (20,83%-os növekedés) végül a legkisebb eltérés a néhai gyakoriságnál tapasztalható (5,16%-os csökkenés). Ezekből talán arra is következtethetünk, hogy nőtt az audionarrált televízióműsorokat egyszer-kétszer megleltető, „kipróbáló” személyek száma, ellenben kevesebben nézik az ilyen műsorokat rendszeresen, de legalább néha. A válaszlehetőségek legtöbb szavazat alapján alkotott sorrendje a két kutatásban tehát így fest: 2021: 1. rendszeresen, 2. néha, 3. egyszer-kétszer; 2022: 1. néha, 2. egyszer-kétszer, 3. rendszeresen. Szembetűnő változás, hogy saját kutatásomban a rendszeres gyakoriság korábbi első pozíciójáról az utolsó helyre került.

Harmadik kutatási kérdésem azt vizsgálta, hogy mennyire elégedettek a felhasználók a televíziós műsorok audionarrációjával. Felmérésem során egyesre 1 fő (3,23%), kettesre 0 fő, hármásra 3 fő (9,68%), négyesre 5 fő (16,13%), ötösrre 8 fő (25,81%) és hatosra 14 fő (45,16%) értékelte a televíziós audionarráció minőségét. A MGVYOSZ 2021-es felmérésében részt vevő 48 válaszadótól a következő eredményeket ismerjük. Az elégedettséget mérő hat fokozatú Likert-skálán egyest 9 fő (18,75%), kettest és hármast 4-4 fő (8,3% - 8,3%), négyest 13 fő (27,08%), ötöst 8 fő (16,6%) s hatost 10 fő (20,83%) jelölt. A MGVYOSZ felmérés adataiból számított átlag 3,77, medián 4, szórás 1,77. Saját kutatási adataimból számított átlag 4,97, medián 5, szórás 1,25. Az átlag és a medián értékén is az látható, hogy az elégedettség növekedett. Emellett a szórás értékein pedig az látszódik, hogy a jelen vizsgálatban kevésbé tért el a válaszadók véleményei, mint a 2021-es felmérés alkalmával. Ennek oka ugyanakkor abban is kereshető, hogy az általam felvett kutatás e kérdés tekintetében kisebb elemszámú mintán alapszik. A MGVYOSZ felméréséből kapott statisztikai adatokból elmondható, hogy a válaszadók elégedettsége közel egyenletes eloszlással bír, ellenben az általam felvett kutatás adatainál a százalékban kifejezett relatív gyakoriság az elégedettség mértékének függvényében növekedő tendenciát mutat. Továbbá megfigyeltem, hogy az eltérő gyakorisággal audionarrációval ellátott televíziós műsort néző felhasználók milyenre értékelték elégedettségüket a Likert-skálán. Ez alapján kutatásomban a rendszeres fogyasztók 5,29-es átlaggal (medián: 6) értékelték a minőséget, a „néha” válaszlehetőségre klikkelő résztvevők 5,14-es átlaggal (medián: 5,5), s az egyszer-kétszeri gyakoriságot választók 4,5-ös átlaggal (medián: 5). Ezzel szemben a MGVYOSZ kutatásában a rendszeres fogyasztók 5,12-es átlaggal (medián: 6), a néhai 4,14-es átlaggal (medián: 4), s az egyszer-kétszeri lehetőséget választók 3-

as átlaggal (medián: 3). Látható, hogy több esetben is eltér az átlag a medián értékétől, melynek oka az adatsoron belüli nagy eltérések, amely a válaszadók jelentősen sokszínű és eltérő értékeléseinek tudható be, a kitöltői elégedettség nagyfokú heterogenitásának. Továbbá az is kitűnik, hogy minél gyakrabban néz valaki audionarrált televízióműsort, annál jobbra értékeli annak minőségét, ami érthető, hisz a két változó hatással bír egymásra, a jobb minőség emelheti a gyakoriságra kapott értéket. A számadatokból az olvasható ki, hogy kutatásomban minden érték magasabb (vagy egy esetben megegyezik) a MVGYOSZ felmérésének eredményeinél, tehát az egyes gyakoriságok esetében mind növekedni látszik az elégedettség, pedig a két kutatás elemszáma e tekintetben nem bír jelentős eltéréssel (31, és MVGYOSZ felmérés: 35 fő).

Saját és a MVGYOSZ felmérés eredményeit összevetettem még az audionarráció hozzáférhetőségét feltérképező, valamint a felhasználói javaslatokat összegző kérdés tekintetében is. Ezekkel kapcsolatban kutatási kérdést nem fogalmaztam meg, de röviden összegzem tapasztalataim. A hozzáférhetőséggel kapcsolatban a MVGYOSZ felmérésnek köszönhetően csak néhány pontban tudom kiegészíteni a saját kutatásom során gyűjtött, korábban már részletezett konklúziókat:

- az audionarráció minőségét kritizálta (problémák a hangerővel, audionarrátor rábeszél a párbeszédre stb.)
- érezhető különbség az egyes csatornákon futó audionarráció minősége közt
- a nehéz hozzáférhetőség különösen nagy nehézséget jelent idős személyeknek
- túl sok mindentől függ az elérés: TV készülék, szolgáltató, csatorna stb., ami együtt többszörösen megnehezíti a hozzáférést.

Végezetül a MVGYOSZ felmérése során érkezett gondolatokkal, meglátásokkal néhány pontban kiegészíteném a saját kutatásom során gyűjtött, korábban összegzett felhasználói javaslatokat is:

- látássérült személyek bevonásával készüljön az audionarráció, kérjék ki az érintettek véleményét
- egy válaszadó tapasztalata szerint előfordult, hogy keverték a szereplőket az audionarrátorok
- legyen egy külön, csak audionarrált műsorokkal működő csatorna (időseknek is segítség lenne, nem csak látássérült személyeknek)

- audionarrált színházi előadásokat is vetítsenek le
 - készüljenek előnarrációk és legyenek elérhetőek, lehessen információhoz jutni róluk
 - gyerekprogramok is készüljenek audionarrációval, nem csak felnőtt látássérült személyek néznek televíziót
- egy kitöltő szerint pedig elegendő lenne a közszolgálati csatornákon az audionarráció, a kereskedelmi műsorszolgáltatás akadálymentesítését nem ajánlja.

A MGVYOSZ 2020-es kutatását követően jogszabály-módosítási javaslatcsomagot készített a visszajelzések alapján, melynek pontjait honlapukon is közzétették az érdeklődők számára (MGVYOSZ, 2021/02).

4. Összegzés

Szakedolgozatomban a kultúra különböző területein audionarrációval történő akadálymentesítés témájáról írtam. Kutatásom az audionarráció eltérő felhasználási területeinek népszerűségén túl a hazai televízióműsorok ily módon megvalósuló akadálymentességét vizsgálta. Kutatási kérdéseimre egy korábbi MVGYOSZ felmérés néhány itemét átemelve, azokat további kérdésekkel kiegészítve egy kérdőív segítségével kerestem a válaszokat. Összességében sikeresnek mondhatom vizsgálódásaim, hiszen kutatási kérdéseimre válaszokat találtam.

Érdeemes lehet a későbbiekben megismételni a kutatást és eredményeit ismételtén összevetni az eddig kapott eredményekkel. Célszerű lehet tovább növelni a kutatás elemszámát, a minél pontosabb adatok és a reprezentativitás érdekében. Az általam végzett felmérés fő kritikájának is ezt találom, hogy több látássérült személyekhez köthető szervezetet, egyesületet felkeresve még több kitöltőhöz eljuthatott volna a kérdőív.

Úgy gondolom, szakedolgozatomban értékes témát dolgoztam fel, és örömmel tölt el, hogy a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének szakmai vezetője, Németh Orsolya is érdeklődött kutatásom eredményei iránt, akinek többek közt a 2021-es MVGYOSZ felmérés adatait, tehát az összehasonlítások során az alapokat is köszönhetem. Más, audionarrációval foglalkozó szervezet is jelezte, hogy érdekelnék a felmérés eredményei, hátha hasznosíthatják munkájuk során.

Az audionarráció jövőjét illetően több kutatásból tájékozódhatunk. Egyes vizsgálódások már olyan audionarrációs módszerrel kísérleteznek, mely esetében nem audionarrátor készíti el a mozgókép narrációját, hanem egy erre kifejlesztett program. Kvalitatív kutatások során megfigyelték, hogy különböző videós tartalmak esetében, a felhasználók sokszínűségét is figyelembe véve, hogy változtak a résztvevők preferenciái (Wang et al., 2021).

Egy másik tanulmány az élő sportközvetítések akadálymentesítésének érdekében foglalkozik az automata audionarráció módszerével. A közvetítő és az audionarráció szövegének érthetlenséget okozó egymásba oladásának enyhítésére több megoldással is

kísérletezik, mint amilyen az eltérő hangerő alkalmazása vagy a hangszórók térben elszórt elhelyezése (Ichiki et al., 2018).

Egy CineAD nevezetű program szintén automata audionarrációt gyárt a már meglévő audiovizuális anyaghoz. A mozgókép anyagában fellelhető szüneteket kihasználva az eredeti szövegkönyv és feliratok alapján készíti el az audionarrációt. Az eddigi kutatások alapján ezzel a módszerrel a mozgókép legfontosabb eseményeiről valóban megvalósulhat az audionarráció, ezzel is segítve annak akadálymentes hozzáférését (Campos et al., 2020).

Ahogy ezen friss tanulmányokból is olvashatjuk, folyamatosan zajlanak az audionarrációval kapcsolatos kutatások, kísérletezések például a mozgókép világában is. Ahogy az akadálymentesítés törvényi háttere is egyre szélesedik, bízhatunk abban, hogy a felhasználói igényeket észre és figyelembe véve egyre elterjedtebb lesz a hozzáférhetőség ily módon történő megvalósítása a kultúra minden területén, s együtt tapasztalhatjuk meg a különböző alkotások nyújtotta élvezeteket látássérült embertársainkkal.

5. Irodalomjegyzék

- Boncz I. (2015). *Kutatásmódszertani alapismeretek*. Pécs: PTE-ETK.
- Campos, V. P., de Araújo, T. M. U., de Souza Filho, G. L., & Goncalves, L. M. G. (2020). CineAD: a system for automated audio description script generation for the visually impaired. *Universal Access in the Information Society*, 19(1), 99–111.
- Fryer L. (2018). The independent audio describer is dead: Long live audio description! *Journal of Audiovisual Translation*, 1(1), 170-186.
- Gombás J. & Baráth E. A. (2017). Audionarráció a látássérült személyek akadálymentes kultúrafogyasztásáért: Egy jó gyakorlat bemutatása. *Gyógypedagógiai Szemle*, 46(1), 55-63.
- Hutchinson, R. S. & Eardley, A. F. (2019). Museum audio description: the problem of textual fidelity. *Perspectives*, 27(1), 42-57.
- Ichiki, M., Shimizu, T., Imai, A., Takagi, T., Iwabuchi, M., Kurihara, K., Miyazaki, T., Kumano, T., Kaneko, H., Sato, S., Seiyama, N., Yamanouchi, Y., Sumiyoshi, H. (2018). Study on Automated Audio Descriptions Overlapping Live Television Commentary. In: Miesenberger K., Kouroupetroglou G. (szerk.), *Computers Helping People with Special Needs*. (pp. 220-224). Cham: Springer.
- Kovács Zs. (szerk.). (2015). *Színházi előadások – Útmutató az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításának szakmai szempontjaihoz*. Budapest: FSZK.
- Lopez, M. J., Kearney, G. C. & Hofstadter K. (2018). Audio Description in the UK: what works, what doesn't and understanding the need for personalising access. *British Journal of Visual Impairment*, 36(3), 1-18.

- Matamala A. & Orero P. (2013). Standardising Audio Description. *Italian Journal of Special Education for Inclusion*. 1(1), 149-155.
- Murányi T. (2018). Az audionarráció története és módszere (szakdolgozat). ELTE-BGGYK, Budapest.
- Pajor E. (2017). *Látássérülés - Sérült látás?* Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Pajor E. & Somorjai Á. (2020). *Útmutató a látássérült tanulók integrált neveléséhez*. Eger: EKE.
- Pandula A. (szerk.). (2007). *Tervezési segédlet az akadálymentes épített környezet megvalósításához* (2. kiadás). Budapest: ÖTM Területfejlesztési és Építésügyi Szakállamtitkárság.
- Pandula A. (szerk.). (2015). *Segédlet a közszolgáltatásokhoz és egyéb szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtéséhez - Komplex akadálymentesítés* (3. kiadás). Budapest: FSZK.
- The Center for Universal Design. (1997). *The Principles of Universal Design*. (2. kiadás). Raleigh, NC: NCSU.
- Zalán J. (2016). Láttatni a láthatatlant – az audiovizuális tartalmak audionarrációja (Doktori (PhD) értekezés). Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest.
- Wang, Y., Liang, W., Huang, H., Zhang, Y., Li, D., Yu, L-F. (2021). Toward Automatic Audio Description Generation for Accessible Videos. In Kitamura, Y., Quigley, A., Isbister, K., Igarashi, T., Bjorn, P., Drucker, S. (szerk.), *Proceedings of the 2021 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1-12). New York, NY: Association for Computing Machinery.

Jogforrások:

- 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.tv>
- 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700092.tv>
- 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000185.tv×hift=20210708>
- 15/2015. (IV. 7.) OGY határozat az Országos Fogyatékossgügyi Programról (2015-2025)
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a15h0015.OGY>

Letöltések ideje: 2021. 07. 23.

Internetes források:

- (Americans with Disabilities Act, é.n.): https://www.ada.gov/regs2016/movie_captioning_rule_page.html
- (ACB, é.n.): <https://adp.acb.org/ad.html#what>
- (ACB Amazon, é.n.): <https://adp.acb.org/amazonad.html>
- (ACB Apple, é.n.): <https://adp.acb.org/appletvad.html>
- (ACB Final Rule, é.n.): <https://adp.acb.org/movies.html#thelaw>
- (ACB, 2009): http://www.acb.org/adp/docs/ADP_Standards.doc
- (Apple, é.n.): <https://www.apple.com/hu/apple-tv-plus/>
- (Art News, 2020): <http://artnews.hu/2020/09/28/a-tenkes-kapitanya-latasserulteknek-es-vakoknak-is/>
- (Balatoni Múzeum, é.n.): <https://balatonimuzeum.hu/latogatoknak/segitseggel-eloknek/>
- (eRikkancs, é.n.): <https://erikkancs.hu/rolunk>
- (Fidelio, 2016): <https://fidelio.hu/szinhaz/szinhazat-nezni-szivvel-es-fullel-16750.html>
- (Híradó.hu, 2021): <https://hirado.hu/tudomany-high-tech/cikk/2021/05/10/ket-magyar-otlet-amely-uj-elmenyt-nyujt-a-latasserulteknek#>
- (Hvg.hu, 2020): https://hvg.hu/elet/20200918_A_mi_kis_falunk_lesz_az_első_audionarracioval_sugar_zott_musor_az_RTLen
- (Lapról Hangra, é.n.): https://infoalap.hu/szolgalatasok/laprol_hangra/
- (Láss Egyesület, 2020): <https://lassegyesulet.hu/2020/10/20/akadalymentesített-stadion-túra-es-narrált-focimeccs-a-groupama-arenában/>
- (Láss Velünk!, é.n.): <https://audionarracio.hu/audionarracio>
- (Ludwig Múzeum, é.n.): <https://www.ludwigmuseum.hu/akadalymentes-muzeum>
- (Kolibri Színház, 2018): <https://kolibriszinhaz.hu/a-szinhaz-mindenkie-audionarracios-eloadasok-a-kolibriben/>
- (Manna, 2017): <https://szinhaz.org/csak-szinhaz/csak-szinhaz-budapest/2017/04/08/akadalymentesített-eloadasok-central-szinhazban/>
- (Magyar Nemzeti Galéria, é.n.): <https://mng.hu/tervezze-meg-latogatasat/>
- (Magyar Nemzeti Múzeum, é.n.): <https://mnm.hu/hu/segitseggel-eloknek>

- (Magyar Nemzeti Múzeum, 2018): <https://mnm.hu/hu/muzeum/hirek/nemzetkozi-megmerettetesen-else-dijat-nyert-nemzeti-muzeum-alkalmazasa>
- (Magyar Természettudományi Múzeum, é.n.): <http://www.nhmus.hu/hu/informaciok/akadalymentesseg>
- (MVGYOSZ, 2021/01): <https://www.mvgyosz.hu/hirek-hu/mondja-el-velemenyet-a-televiziomusorok-audionarraciojarol/>
- (MVGYOSZ, 2021/02): <https://www.mvgyosz.hu/hirek-hu/tevemusorok-audionarracioja-jogszabaly-modositast-kezdemenezunk/>
- (Móra Ferenc Múzeum, é.n.): <https://moramuzeum.hu/szolgáltatások/eskuvo-a-muzeumban/>
- (Museum of Arts and Design, é.n.): <https://madmuseum.org/about/accessibility>
- (Narratívák-Ismerős Arcok, 2021): <https://narrativak.hu/hirek/ismer%C5%91s-arcok-akad%C3%A1lymentes-klip>
- (Narratívák-Margaret Island, 2021): <https://narrativak.hu/hirek/fogadjak-szeretettel-magyarorszag-else-akadalymentesített-klipjet>
- (National Disability Authority, é.n.): <http://universaldesign.ie/What-is-Universal-Design/The-7-Principles/>
- (National Gallery of Art, é.n.): <https://www.nga.gov/visit/tours-and-guides/verbal-description-tour-east-building.html>
- (NBC News, 2010): <https://www.nbcnews.com/id/wbna39078251>
- (Netflix, é.n.): <https://help.netflix.com/en/node/25079>
- (Netflix VoiceOver, é.n.): <https://help.netflix.com/en/node/116095>
- (NFSZK, é.n.): <https://fszk.hu/kepzes/audio-narrator-kepzesi-program/>
- (NMHH, é.n.): <https://nmhh.hu/szakmai-erdekeltak/mediafelugyelet/feliratozas-akadalymentesites>
- (OMMIK, é.n.): <https://ommik.hu/index.php/hu/component/content/article/36-megoldasok/468-hol-tartanak-a-magyar-muzeumok>
- (OMMIK Workshop, é.n.): <https://ommik.hu/index.php/hu/component/content/article/38-hirek/inkluziv-muzeum/715-inkluziv-muzeum-eselyegyenloseg-es-egyenlo-eselyu-hozzaferes-mnm-ommik-webinarium-program?Itemid=101>

- (Pesti Magyar Színház, é.n.): <http://pestimagyarszinhaz.hu/latasseruleknek/>
- (Pesti Magyar Színház, 2016): <http://pestimagyarszinhaz.hu/tajekoztato/>
- (Pesti Magyar Színház, 2019): <http://pestimagyarszinhaz.hu/lattasd-a-lathatatlant-hallasd-a-hallhatatlant/>
- (Puliwood, 2016): <https://www.puliwood.hu/hirek/amazon-prime-video-magyarorszag-221748.html>
- (RTL Klub, 2020): <https://rtl.hu/sorozatklub/audionarracio-rtl-klub-a-mi-kis-falunk-draga-orokosok-bejelentes>
- (U.S. Olympic & Paralympic Museum, é.n.): <https://usopm.org/plan-your-visit/accessibility-and-inclusive-design/>
- (Vakegy, é.n.): <http://vakegy.hu/telefotel-36-80-80-45-85/>
- (WHO, é.n.): <https://who.int>

Letöltések ideje: 2021. 07. 26.

6. Mellékletek

6.1. Kérdőív

Kedves Résztvevő!

Ganter Luca vagyok, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karának mesterszakos hallgatója. Szakdolgozatom témájának a látássérült személyek akadálymentes kikapcsolódását segítő audionarráció módszerét választottam, témavezetőm Dr. Gombás Judit.

Kérem, hogy egy kitöltéssel segítse munkámat. Olyan résztvevőket keresek, akik nagykorú látássérült személyek és van tapasztalatuk az audionarrációval való akadálymentesítéssel. A kérdőív anonim s az Ön számára teljes egészében akadálymentes. A kérdőívvel, valamint a kutatással kapcsolatban az alábbi e-mail címen veheti fel velem a kapcsolatot: ganterluca98@student.elte.hu

Együttműködését előre is köszönöm!

☐ E válasz jelölésével elfogadom, hogy a kutatásban való részvételről tájékoztatást kaptam és a részvételt önként vállalom. Igaz rám, hogy 18 éves elmúltam s látássérült személy vagyok.

1. Az Ön neve:

- ☐ nő
- ☐ férfi
- ☐ nem kívánok nyilatkozni

2. Az Ön életkora:

- ☐ 18-25
- ☐ 26-35
- ☐ 36-45
- ☐ 46-55
- ☐ 56-65
- ☐ 65 évnél idősebb

3. Milyen településtípuson lakik?

- ☐ főváros
- ☐ megyeszékhely
- ☐ város
- ☐ község
- ☐ falu
- ☐ tanya

4. Látássérülése milyen mértékű?

- ☐ Vak vagyok.
- ☐ Aliglátó vagyok.
- ☐ Gyengénlátó vagyok.

5. Rendelkezik az audionarrációval kapcsolatban személyes tapasztalattal?

- ☐ igen
- ☐ nem

6. Ha az előző kérdésre igennel válaszolt: milyen helyzetben vette már igénybe az audionarrációt? Több választ is megjelölhet!

- ☐ színházban
- ☐ tévézéshez
- ☐ online videómegosztó (pl. Netflix, Apple TV) nézéséhez
- ☐ múzeumlátogatás során
- ☐ egyéb: (Kérem, nevezze meg!)

7. Nézett már bármilyen hazai televízióműsort audionarrációval?

- ☐ igen
- ☐ nem

8. Ha az előző kérdésre igennel válaszolt: milyen gyakran néz televízióműsort audionarrációval?

- ☐ rendszeresen
- ☐ néha
- ☐ egyszer-kétszer már kipróbáltam

9. Kérem, nevezze meg, milyen műsort/műsorokat néz audionarrációval!

10. Mennyire elégedett a televíziós audionarráció minőségével? Elégedettségét egytől hatig értékelje, ahol az egyes azt jelenti, egyáltalán nem elégedett, míg a hatos azt jelenti, hogy teljes mértékben elégedett.

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5
- ☐ 6

11. Kérem, írja le, mik a tapasztalatai a hazai televízióműsorokhoz tartozó audionarráció hozzáférhetőségével kapcsolatban, például beállítás a tévékészüléken látássérültként, stb.

12. Kérem, írja le, milyen javaslatai vannak a televízióműsorok audionarrációjával kapcsolatban, például mely műsorok narrálását igényli, milyen időszávban nézne szívesen narrált tévéműsorokat, stb.

6.2. Nyilatkozat

Nyilatkozat

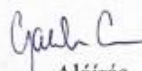
Alulírott kijelentem, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karon benyújtott

..... AUDIOPALLADIÓ A HAZAI TELEFONOS CSATORMÁKON

című szakdolgozatomban foglaltak más személyek jogszabályban vagy a Gyógypedagógiai Kutatásetikai Alapelvekben lefektetett jogait nem sértik.

Dolgozatom önálló szellemi tevékenységem eredménye, amelyben mások elméleti és kutatási eredményeit jogosulatlan módon és hivatkozás nélkül nem használtam föl.

Dátum: BUDAPEST, 2022.02.15.

Aláírás